

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalian koulutusohjelma / Kasvatus- ja perhetyö

Liisa Helén ja Annika Kosonen

LASTENSUOJELUN ERITYINEN TUKI KOUVOLAN VARHAISKASVATUS-
JA NUORISOPALVELUISSA

Opinnäytetyö 2010

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma

LIISA HELÉN

ANNIKA KOSONEN

Lastensuojelun erityinen tuki Kouvolan varhaiskasvatus- ja nuorisopalveluissa

Opinnäytetyö

52 sivua + 2 liitesivua

Työn ohjaaja

Päätoiminen tuntiopettaja Marita Saura

Toimeksiantaja

Kaakkois-Suomen Sosiaalialan osaamiskeskus Oy

Lokakuu 2010

Avainsanat

lastensuojelu, erityinen tuki, moniammatillisuus, lapsen ja nuoren osallisuus

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli selvittää, millaista lastensuojelun erityistä tukea Kouvolan peruspalveluissa järjestetään. Tavoitteena oli myös selvittää, millaisia erityisen tuen palveluita Kouvolassa järjestetään lapsille ja nuorille sekä millaista yhteistyötä vanhempien kanssa tehdään. Tutkimustehtävänä oli myös selvittää, miten lasten ja nuorten mielipiteitä ja toiveita otetaan huomioon palveluita kehittäessä ja järjestäessä. Lisäksi tehtävänä oli selvittää millaisia haasteita voi ilmetä erityisen tuen tarpeen selville saamisessa ja tarjoamisessa sekä mitkä ovat erityisen tuen palveluiden kehittämishaasteet. Teoriaosuudessa käsitellään lastensuojelua ja -lakia, erityistä tukea, varhaista tukea ja varhaista puuttumista, lasten ja nuorten osallisuutta sekä moniammatillisuutta.

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Kyselykaavake lähetettiin Kouvolan kaupungin peruspalveluiden asiantuntijoille. Lisäksi aineistoa kerättiin ryhmähaastattelulla, joka toteutettiin yhdessä varhaiskasvatuksen tiimissä. Tutkimuksen pääpaino on varhaiskasvatuksessa sekä nuorisotoimessa, saatujen vastausten perusteella.

Tutkimuksen tuloksissa selvisi, että ennaltaehkäisevätyö on erittäin tärkeää etenkin varhaiskasvatuksessa. Myös vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö eli kasvatuskumppanuus nousi vahvasti esille. Tuloksien mukaan lapsen ja nuoren mielipiteitä kuunnellaan ikätasot huomioon ottaen hyvin Kouvolassa. Nuorten osallisuus koetaan tärkeäksi osaksi erityisen tuen palveluita. Haasteiksi lastensuojelun erityisen tuen kehittämisesä nousi moniammatillisen yhteistyön vahvistaminen sekä työntekijöiden osaamisen kehittäminen erilaisten koulutusten avulla.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Care

LIISA HELÉN

ANNIKA KOSONEN

Special Allowance of Child Welfare in Early

Childhood Education and Youth Care in Kouvola

Bachelor's Thesis

52 pages + 2 pages of appendices

Supervisor

Marita Saura, Lecturer

Commissioned by

Kakkois-Suomen Sosiaalialan Osaamiskeskus Oy, Socom

October 2010

Keywords

Child welfare, special allowance, multiprofessionality,
children's and youth's participation

The goal of this study was to define what kind of Child Welfare's Special Allowance is provided in Kouvola. Another goal was to find out what types of special allowance services are provided to children and youth in Kouvola. One goal was to find out what kind of co-operation is conducted with the parents and how the opinions and wishes of the children and youth are taken into consideration when services are being formed and offered. Another goal was to find out what are the development challenges in special allowance services. Child protection and the law, special allowance, multiprofessionality and children's and youth's participation are discussed in a theory section.

The study was conducted as a qualitative research. A questionnaire was sent to the professionals of basic services in the City of Kouvola.

The main focus of the study is on early childhood education and youth services. The results of the work show that preventive work is extremely important especially in early childhood education. Co-operation with parents, educational partnership, was another key element. The results show that the opinions of children and the youth in Kouvola are being heard well regarding to their age stages. Participation of the youth is seen as an important part of Special Allowance Services. The challenges of improving the services of child welfare are to reinforce multiprofessionality team work and to improve employees' proficiency by different types of job training.

1	JOHDANTO	6
2	LASTENSUOJELU- JA LAKI	7
	2.1 Lain tarkoitus	7
	2.2 Vastuu lapsen hyvinvoinnista	7
	2.3 Lastensuojelun tehtävät	8
	2.4 Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen	8
	2.5 palvelujen kehittäminen kasvatuksen tukemiseksi	9
3	ERITYINEN TUKI	10
	3.1 Erityisen tuen määrittelyä	10
	3.2 Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa ja perusopetuksessa	11
	3.3 Erityisen tuen tarpeen ennaltaehkäisy	20
4	VARHAINEN TUKI JA VARHAINEN PUUTTUMINEN	21
	4.1 Varhaisen tuen ja varhaisen puuttumisen määrittelyä	21
	4.2 Varhaisen tuen suojaavat tekijät ja riskitekijät	22
	4.3 Työntekijöiden ammatillisuus	24
	4.4 Kehittäminen	25
5	LASTEN JA NUORTEN OSALLISUUS	26
	5.1 Asiakaslähtöisyys osana lasten ja nuorten osallisuutta	26
	5.2 Lasten ja nuorten osallisuuden määrittelyä	27
	5.3 Nuoret ja yhteiskunta	27
	5.4 Nuorten ominaisuudet ja valmiudet yhteiskunnassa	28
	5.5 Lasten ja nuorten osallistuminen ja vaikutusmahdollisuudet	29
6	MONIAMMATILLISUUS	30
	6.1 Moniammatillisuuden määritelmä	30
	6.2 Moniammatillisuuden kehityssuuntia	30
	6.3 Yhteistyön uusia haasteita	32
	6.4 Yhteistyössä esiintyviä ongelmia	33
	6.5 Moniammatillinen yhteistyö varhaiskasvatuksessa	34
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	34

7.1 Tutkimuksen tehtävä ja tavoitteet	34
7.2 Kohderyhmän valinta	35
7.3 Tutkimusmenetelmät	35
7.4 Tutkimusaineiston keruu	37
7.5 Aineiston käsittely	37
7.6 Tutkimuksen luotettavuus	38
7.7 Tutkimuksen aikataulu	39
8 TUTKIMUKSEN TULOKSET	39
8.1 Kyselyyn vastanneiden taustatiedot	39
8.2 Erityisen tuen palvelut toimipisteessä	40
8.3 Yhteistyö vanhempien tai huoltajien kanssa	40
8.4 Lasten tai nuorten toiveiden ja tarpeiden huomioon ottaminen palveluita järjestäessä ja kehittäessä	41
8.5 Erityisen tuen tarpeen selville saamisen sekä tarjoamisen haasteet	41
8.6 Erityisen tuen palveluiden kehittämishaasteet	42
9 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	42
LÄHTEET	47
LIITTEET	
Liite 1. Kyselykaavake	
Liite 2. Tutkimuslupa-anomus	

1 JOHDANTO

Kaakkois-Suomen Sosiaalialan osaamiskeskus Oy:llä eli Socom:lla oli opinnäytetyöpyyntö aiheesta lastensuojelun erityinen tuki. Aihe kiinnosti meitä molempia ja päätimme lähteä tutkimaan aihetta. Aihe oli mielenkiintoinen, koska lastensuojelulaki oli uudistunut hieman ennen oman opinnäytetyömme aloittamista. Opinnäytetyössä ei ole huomioitu uudempia siirtymäsäännöksiä eikä muutossäädöksiä, sillä ne eivät ole vaikuttaneet lastensuojelun erityisen tuen osioon eli 8. §:ään. Lastensuojelun erityisen tuen osalta laki oli tarkentunut vuoden 1983 laista, eikä aihetta ollut vielä paljoa tutkittu. Aihe koettiin tärkeäksi niin meidän kuin toimeksiantajamme taholta.

Opinnäytetyömme tarkoitus on selvittää, millaista lastensuojelun erityistä tukea Kouvolan peruspalveluissa tarjotaan. Lisäksi, työssä pohditaan kuinka erityisen tuen palveluita voidaan kehittää ja millaisia esteitä näiden palveluiden tarjoamisessa voi ilmetä. Samoin työssä etsitään vastauksia siihen, kuinka lasten ja nuorten mielipiteitä ja toiveita otetaan huomioon palveluita kehittäessä ja järjestäessä.

Käsittelimme opinnäytetyömme sisällössä lastensuojelun erityistä tukea laajalti, sillä se liittyy tiiviisti peruspalveluihin. Keskeisiksi käsitteiksi työssämme nousevat lastensuojelu ja -laki, lastensuojelun erityinen tuki, varhainen tuki ja puuttuminen, nuorten osallisuus sekä moniammatillisuus.

Tulevina sosionomeina koemme lastensuojelun erityisen tuen tärkeäksi ja ajankohtaiseksi. Erityistä tukea kaipaavia lapsia ja nuoria on yhä enemmän, jolloin näiden palveluiden tarjoaminen ja kehittäminen on erittäin tärkeää. Ajankohtaiseksi työn tekee lastensuojelulain uudistuminen, jonka tunteminen on tärkeä osa sosionomin työtä. Koemme opinnäytetyöstä, sekä sen tuomasta tiedosta olevan hyötyä niin meille kuin Socomillekin.

2 LASTENSUOJELU- JA LAKI

2.1 Lain tarkoitus

Lastensuojelulaki säädettiin uudelleen vuonna 2007. Edellinen laki oli jo vuodelta 1983. Uusi laki tuli voimaan tammikuussa 2008.

Lastensuojelulain (13.3.2007/417) tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (1.§). Lapsen oikeuksista on säädetty erikseen Suomen perustuslaissa (11.6.1999/731) ja Suomessa voimaan tulleissa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (63/1999) erityisesti lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (60/1991). Näissä korostetaan lapsen edun huomioon ottamista kaikessa viranomaistoiminnassa. (Mitä on lastensuojelu? 2009.)

Lastensuojelulaissa on painotettu lapsen edun huomioonottamista viranomaisen kaikissa toimenpiteissä sekä vahvistettu lapsen edun toteutumista korostamalla lapsen oikeutta osallistumiseen ja erityiseen suojeluun sekä julkisen vallan velvollisuutta varata riittävät voimavarat perheelle ja lapselle palveluja järjestettäessä. (Räty, 2007, 17.)

2.2 Vastuu lapsen hyvinvoinnista

Uudistuneeseen lastensuojelulakiin (13.3.2007/417) on otettu lapsenhuoltolaissa (8.4.1983/361) oleva määrittely lapsen huollosta (2.§). Sen tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. (Mitä on lastensuojelu? 2009.)

Ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja huollosta on säädetty lapsen vanhemmille (huoltajille). Lapsen vanhemmilla on oikeus määrätä yksin siitä, miten lapsen kasvatusta ja välitön hoito ja huolenpito kulloinkin järjestetään. (Räty, 2007, 18.)

Säännös korostaa myös eri viranomaistahojen vastuuta ja velvollisuutta tukea vanhempia ja lapsen huoltajia heidän kasvatustehtävässään. Viranomaisen on pyrittävä oma-aloitteisesti tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain. (Räty, 2007, 18.) Säännös sisältää myös lapsen oikeuden erityiseen suojeluun ja takaa lapsen oikeuksien toteutumisen: lapsen oikeuden tasapainoiseen kehitykseen, turvallisuuteen ja

hyvinvointiin myös sellaisissa tilanteissa, joissa lapsen vanhemmat eivät kykene itse sitä takaamaan (Räty, 2007, 17).

2.3 Lastensuojelun tehtävät

Lastensuojelulain 3.§ sisältää määritelmän lastensuojelusta. Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu, kuten lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuollon järjestäminen ja lapselle järjestettävä jälkihuolto. (Räty, 2007, 20.)

Lain 3.§:ssä puhutaan myös ehkäisevästä lastensuojelusta. Sen tarkoituksena on edistää ja turvata lapsen kasvua, kehitystä sekä hyvinvointia. Ehkäisevän lastensuojelun avulla tuetaan myös vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua järjestetään kunnan eri viranomaisten, erityisesti peruspalvelujen piirissä. Ehkäisevän lastensuojelun järjestäminen ei kuitenkaan edellytä, että perhe olisi lastensuojelun asiakkaana. (Räty, 2007, 20.)

2.4 Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen

Ennaltaehkäisevän lastensuojelun tarkoituksena on korostaa varhaisen puuttumisen merkitystä lapsen ja perheen tilanteen selvittelyssä sekä erityisen tuen järjestämistä lasten vanhemmille, huoltajille ja muille lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaaville henkilöille heidän kasvatustehtävässään. Ennalta ehkäisevän lastensuojelun järjestämisestä koskevat säännökset koskevat kaikkia kunnan viranomaisia. Kunnan sosiaali- huollosta vastaavan toimielimen lisäksi myös muiden kunnan viranomaisten on huolehdittava palveluja järjestäessään ja niitä kehittäessään lastensuojelulain tavoitteiden toteutumisesta ja ehkäisevän toiminnan järjestämisestä. (Räty 2007, 33.)

Ehkäisevän lastensuojelun tarkoituksena on lähinnä saada selville lasten ja perheiden mahdollinen erityisen tuen tarve. Ehkäisevää lastensuojelutyötä suunniteltaessa ja sitä toteutettaessa kunnan on panostettava voimavaroja erityisesti sosiaali-, terveys- ja opetustoimeen. Vastuullisen vanhemmuuden tukemiseen ja ongelmien ennakolliseen ehkäisemiseen on erityisesti kiinnitettävä huomiota, kun perheelle järjestetään perheytyötä ja kotipalvelua samoin kun on kysymys neuvola- ja päivähoitopalveluista sekä palveluista koulussa erityisesti oppilashuollossa. (Räty 2007, 33.)

2.5 Palvelujen kehittäminen kasvatuksen tukemiseksi

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 8.§ pykälän mukaan ”*kunnan on sosiaali- ja terveydenhuoltoa, opetustointa sekä muita lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja järjestäessään ja niitä kehittäessään huolehdittava siitä, että näiden palvelujen avulla tuetaan vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lasten kasvatuksessa ja saadaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Kunnan on järjestettävä tarvittaessa erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia ja nuoria tukevaa toimintaa. Palveluja järjestettäessä ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin.*”

Lastensuojelulain 8.§:ssä korostetaan ehkäisevän lastensuojelun tarkoitusta: kaikille kunnan viranomaisille kuuluvaa velvollisuutta palveluja järjestettäessä sekä niitä kehitettäessä ottaa huomioon lasten vanhemmille kuuluva oikeus ja velvollisuus päättää ja huolehtia lapsensa hoidosta ja kasvatuksesta. Erityisesti sosiaali- ja terveystoimessa, opetustoimessa ja nuorisotoimessa palveluja järjestettäessä on arvioitava myös sitä, miten palvelut ja tukitoimet edesauttavat ja tukevat lasten vanhempia heidän kasvatustehtävässään. (Räty 2007, 35.)

Kasvatuksen tukemisella tarkoitetaan muun muassa sellaisia eri viranomaisten yhteistyöhön perustuvia toimia, joilla pyritään kehittämään lapsiperheiden ja näiden välittömän arkiympäristön mahdollisuuksia edistää lasten suotuisaa kasvua ja kehitystä. Kunnan palveluja kehitettäessä on tavoitteena, että palvelujärjestelmien avulla voidaan havaita milloin lapsi, nuori tai lapsiperhe on erityisen tuen tarpeessa. (Räty 2007, 35.)

Nuorisotoimea kehitettäessä on kiinnitettävä huomiota nuorisotoimen ja sosiaalihuollon yhteistyö kysymyksiin erityisesti silloin, kun nuorisotoimessa havaitaan toiminnan piirissä olevia yleisiä kunnassa esiintyviä ongelmia tai epäkohtia tai, kun kyse on havaitusta tai epäilystä yksilötason ongelmasta. (Räty 2007, 35.)

3 ERITYINEN TUKEA

3.1 Erityisen tuen määrittelyä

Normaalit palvelut eivät aina riitä vastaamaan lapsen tai nuoren tarpeisiin, vaan lapsi voi tarvita erityistä tukea ja erityisiä palveluita turvaamaan kasvuaan ja kehitystään. Erityisiä tukitoimia kohdennetaan etenkin riskialttiissa oloissa eläville lapsille ja nuorille perus- ja erityispalveluissa sosiaali-, terveys- ja opetustoimissa. (Ehkäisevän lastensuojelun tavoitteet ja periaatteet 2009.)

Ehkäisevän työn mukaan lasten ja perheiden kanssa toimivien velvollisuus on tukea vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja tarjota lapsen tarvitessa erityistä tukea mahdollisimman varhain sekä ohjata lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Erityistä tukea saava lapsi perheineen ei useinkaan ole lastensuojelun asiakas, vaan erityisellä tuella autetaan tehostetusti lapsen kasvua ja kehitystä. Lastensuojelun asiakkaina lapsi ja perhe voivat myös saada erityistä tukea. (Ehkäisevän lastensuojelun tavoitteet ja periaatteet 2009.)

Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksessa (STM 2008a) määritellään erityistä tukea tarvitseva lapsi ja perhe. Erityisen tuen tarve tulee selvittää, jos lapsessa, perheessä tai ympäristössä on tekijöitä, jotka uhkaavat lapsen tervettä kasvua ja kehitystä. Tällaisia ovat muun muassa lapsen neurologisen kehityksen ongelmat, sairaus, oppimis- ja käyttöhäiriöt, mielenterveysongelmat tai kiusaaminen. Perheestä johtuvia tuen tarpeita ovat lapsen kaltoinkohtelu, mukaan lukien puutteet perushoivassa, huolenpidossa ja perheen keskinäisessä vuorovaikutuksessa, vanhempien vakavat sairaudet, päihde- ja mielenterveysongelmat, läheisväkivalta sekä perheen toimeentuloon ja elinoloihin liittyvät ongelmat. (Hakulinen-Viitanen & Pelkonen 2009, 154.)

Uusi lastensuojelulaki (417/2007) tarkentui myös erityisen tuen kohdalla (ks.8.§). Lastensuojelulaki velvoittaa kunnan viranomaisia ehkäisevään lastensuojelutyöhön, jota toteutetaan muun muassa peruspalvelujen piirissä. Neuvolan on järjestettävä terveys-tarkastukset ja terveysneuvonta siten, että lapsen ja perheen erityisen tuen tarve tunnustetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja järjestetään tarpeenmukainen tuki viiveettä. Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen (STM2008a) myötä kuntien olisi tarkoituksen mukaista seurata erityistä tukea tarvitsevien lasten ja perheiden määrää. Kuntien on tarjottava perheille tukea ja mahdollisuus lisäkäynteihin yksilöllisten tar-

peiden perusteella. Tällainen seuranta ei ole itsestään selvää, koska vuonna 2007 ainoastaan 25 prosenttia terveyskeskuksista seurasi erityistä tukea tarvitsevien määrää. Yhtenäisten kriteerien ja seurannan puutteen vuoksi lasten ja perheiden tuen tarpeet ovat saattaneet jäädä tunnistamatta, jolloin myös varhainen auttaminen ja kohdennetun tuen saanti viivästyvät. (Hakulinen-Viitanen & Pelkonen 2009, 154.)

3.2 Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa ja perusopetuksessa

Lapsen tuen tarve liittyy usein hänen kehityksellisiin ominaisuuksiinsa tai kasvuympäristön vaikutukseen. Lapsen erityisen tuen tarve voi olla lastensuojelun tukitoimet, liittyen lapsella olevaan vammaan tai pitkäaikaissairauteen. (Kähmi & Lamberg-Mikkonen 2006, 15). Erityisopetuksen strategian mukaan erityisen tuen tarve ilmenee useimmiten jo varhaiskasvatuksen aikana. Viimeistään esiopetuksen aikana olisi tärkeää tunnistaa lapsen oppimisen riskitekijät. Kielelliset, neurologispohjaiset sekä tunte-elämän ja sosiaaliset ongelmat, kehityksen viivästyminen ja aistivammat ovat oppimisen pulmia aiheuttavina tekijöinä merkittävä riski yksilön koulutuksellisen elämänsä kannalta. (Erityisopetuksen strategia 2007, 30.)

Heinämäen mukaan neuvola- ja päivähoitopalvelut kohtaavat lähes kaikki perheet kunnassa. Päivähoitopalveluiden tulee yhteistyössä muiden palvelunjärjestäjien kanssa kehittää kunnassa niitä menettelyjä ja toimintatapoja, joilla lapsen tuen tarve havaitaan ja lapsi saa varhaista tukea. (Heinämäki 2004, 10.)

Järjestettäessä erityistä tukea tarvitsevan lapsen varhaiskasvatusta lähtökohtana tulisi olla, että lapsi ei saa olla syrjässä kaikesta. Lapsi kehittyy ja kasvaa ja hänelle luodaan varhaiskasvatuksessa pohjaa oppimiselle sekä työn ja elämänhallinnan ratkaisuille. Tuen tarpeen voidaan sanoa olevan lapsen ja hänen ympäristönsä kanssa vuoropuhelussa eri tavalla eri tilanteissa. Päivähoidossa henkilöstön tehtävä on arvioida lapsen tuen tarve niin päivähoidon kasvatuksellisissa tilanteissa kuin varhaiskasvatusympäristössä, vaikka tuen tarve olisi aiemmin todettu ja määritelty. (Kähmi & Lamberg-Mikkonen 2006, 15.)

Päivähoitolailla (19.1.1973/36) on valtakunnallisesti ja perinteisesti ohjattu päivähoiton suunnittelua ja toteutusta kunnissa. Stakes on tätä tehtävää varten julkaissut varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2003). Siinä erityisen tuen arvioinnin lähtökoh-

tana pidetään laaja-alaista näkemystä lapsen tuen tarpeista ja niihin vastaamisesta lapsen varhaiskasvatusta tukemalla. Muitakin muutoksia entisiin käytäntöihin on, ja lasten nimeämisen kannalta olennainen muutos koskee tuen tarpeen arviointia. Asiantuntija lausunnon sijaan erityisen tuen tarpeen arviointi perustuu vanhempien ja kasvatushenkilöstön havaintoihin tai lapsen aiemmin todettuun erityisen tuen tarpeeseen. Varhaiskasvatuksen omia tai muiden tahojen asiantuntijoita kehoitetaan tarvittaessa käyttämään arvioinnissa konsultteina, kun ensin tästä tavasta on sovittu yhdessä vanhempien kanssa. Tukitoimet toivotaan aloitettavan heti, kun niiden tarve on havaittu. Näin pyritään ennaltaehkäisemään ongelmien kasautumista ja pitkittymistä. Päivähoitolaisissa (19.1.1973/36) säädettyä erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeen perustana olevaa asiantuntijalausuntoa voi pitää objektiivisena ja mitattavissa olevana kriteerinä tarpeen selvittämisessä. Se turvaa tietyn neutraalin, ulkopuolisen näkemyksen lapsesta. (Kontu & Suhonen 2005, 21.)

Erityispäivähoito toteutuu kasvatus-, hoito- ja opetustehtävissä sellaisessa päiväkotikonseptissa, missä lapsi on mukana. Erityispäivähoidon tehtäviin voidaan lukea ennaltaehkäisy, tuen järjestäminen, havaitseminen ja puuttuminen, moniammatillinen yhteistyö ja palvelujen kehittäminen. (Kähmi & Lamberg-Mikkonen 2006, 15.)

Suunniteltaessa erityistä tukea tarvitsevan lapsen kasvatusta ja hoitoa vanhempien kumppanuus tulee suunnitelmallisesti huomioida. Heidän tulee voida osallistua palveluiden järjestämisen suunnitteluun ja kunnan tulee varmistaa heidän osallistumisensa kunnan toimintatapojen kehittämiseen. (Kähmi & Lamberg-Mikkonen 2006, 16.)

Valtakunnallisten varhaiskasvatuksen linjausten ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti erityistä tukea tarvitsevan lapsen hoito, kasvatusta ja opetus järjestetään mahdollisimman pitkälle yleisillä varhaiskasvatuspalveluilla. Varhaiskasvatuksen tukitoimien tulee olla suunnitelmallisia ja niihin tulee tarvittaessa käyttää lisäresursseja. Varhaiskasvatuksessa tukitoimet päivähoiton oman henkilöstön ja vanhempien suunnittelemana ovat perusta, johon liitetään asiantuntijalausunnan ja yksilöllisen suunnittelun tuki ja muut tukipalvelut. (Kähmi & Lamberg-Mikkonen 2006, 16.)

Erityispäivähoito on osa yleistä päivähoitojärjestelmää, ja se perustuu päivähoiton yleisille kasvatustavoitteille. Tuettu varhaiskasvatus toimii integraatioperusteella. Suurin osa lapsista, jotka kuuluvat tuetun varhaiskasvatuksen piiriin, integroidaan lähipäi-

väkotiin, perhe- tai ryhmäperhepäiväkotiin. Lapsiryhmää pienennetään tai osalle lapsista nimetään henkilökohtainen avustaja. Avustajan tarve suhteutetaan ryhmässä olevaan erityistuen kokonaismäärään. (Kähmi & Lamberg-Mikkonen 2006, 34.)

Erityisen tuen järjestämiseen päivähoidossa on viime vuosina kiinnitetty paljon huomiota, ja kehittämistä esimerkiksi erityislastentarhanopettajan osaamisen saatavuudessa on vielä paljon. Vuoden 2001 tilannekatsauksessa 243 kuntaa ilmoitti, että heillä ei ole lainkaan mahdollisuutta konsultoida erityislastentarhanopettajaa, kun tukea tarvitseva lapsi on sijoitettu tavalliseen päivähoitoryhmään. Tilanne on huolestuttava sekä tukea tarvitsevien lasten että heitä päivittäin kasvattavan henkilöstön näkökulmasta. Heinämäki toteaa, että on hyvä muistaa, että vain erityistä kehittämällä emme vastaa tuen tarpeisiin, vaan tarvitsemme vahvaa perusosaamista ja laadukasta varhaiskasvatusta lapsen tueksi. (Heinämäki 2004, 16.)

Heinämäen mukaan tuen järjestäminen lapsen arkeen sisältää paljon haasteita. Esimerkiksi henkilöstön yhteisen vastuun käsittäminen ja perusosaamisen vahvistaminen tulisi nähdä yhteisenä tehtävänä samalla kun pyritään pitämään huolta erityispedagogisen osaamisen lisäämisestä varhaiskasvatuksesta, tulisi arvioida ja kehittää myös päivittäistä perusosaamista erityisen tuen vahvistamiseksi. Erityinen tuki on osa joka-päiväistä toimintaa ja myös jokaisen omaa työskentelyä. On irtauduttava siitä ajatuksesta, että tukea järjestää vain erityisellä osaamisella erityinen henkilö. (Heinämäki 2004, 17.)

Lisäksi Heinämäki toteaa, että erityisen tuen järjestäminen tavallisen päivähoitoryhmän yhteydessä edellyttää myös koko työyhteisön vastuun ottoa erityisen tuen antamisesta. Lapselle nimetty avustaja tai nimikkohoitaja ei voi olla yksin vastuussa lapsesta, vaan lapsi on koko yhteisön jäsen. Yksinomaan avustajan hoivissa oleva lapsi voi toiminnallisesti ja sosiaalisesti joutua eritetyksi lapsiryhmästä, jossa hän fyysisesti on. Ellei koko henkilöstö tunne lapsen tavoitteita ja hänen opetusmenetelmiään, voi tilanteesta aiheutua joko toiminnan ristiriitaisuuksia tai aikuisten välttelevää suhtautumista lapseen, jonka varhaiskasvatussuunnitelmasta heillä ei ole tietoa (Heinämäki 2004, 59).

Erityisessä tuessa tärkeä laatutekijä on myös ihmissuhteiden pysyvyys. Ilman pitkäjänteistä, suunnitelmallista kasvatusta ei lapsen yksilöllistä kehitystä pystytä tukemaan. Henkilökunnan pysyvyys edellyttää, että resurssit (esimerkiksi elton:n palkka-

ukseen, koulutukseen, pysyviin ja koulutettuihin avustajiin ym.) on turvattu. Tämä näkökulma on yhteinen niin ongelmien ennaltaehkäisyssä kuin erityisessä tuessakin. (Heinämäki 2004, 18.)

Heinämäen mukaan lapsen tuen tarve voidaan nähdä moniulotteisena: tuen tarve voi liittyä lapsen kehityksellisiin ominaisuuksiin tai kasvuympäristön vaikutuksiin. Lapsen tuen tarpeen näkeminen vain hänen ominaisuutenaan heikentää yhteisön kykyä arvioida omaa muutostarvettaan. On myös hyvä tunnistaa lapsen kokonaistilanne ja konteksti niin, että tuen tarpeen voidaan nähdä liittyvän johonkin ohimenevään vaiheeseen lapsen elämässä ja kehityksessä. Tuen tarve ei siis ole lapseen liitettävä, pysyvä ja muuttumaton määritelmä, vaan lapsen ja hänen ympäristönsä vuoropuhelussa eri tavalla eri tilanteissa ja vaiheissa esiin tulevat piirteet ja ominaisuudet. Tätä arviointia kutsutaan moniulotteiseksi arvioinniksi tai monitahoarvioinniksi. (Heinämäki 2004, 23.)

Tukea tarvitsevan lapsen kasvatuksen ja hoidon suunnittelussa vanhempien kumppanuus tulee suunnitelmallisesti huomioida. Kunnassa tulee keskustella yhteisesti toimintatavoista ja menettelyistä ja kehittää vanhempien osallisuutta tukevia työkäytäntöjä. Kumppanuutta tukevien työmuotojen kehittämisessä tulee huomioida palveluiden käyttäjien osallisuuden ja vaikuttamisen näkökulma. Tukea tarvitsevan lapsen vanhempien tulee voida osallistua palveluiden järjestämisen suunnitteluun, ja heidän osallistumisensa on varmistettava kunnassa toimintatapoja kehitettäessä. (Heinämäki 2004, 24.)

Vanhempien osallisuus on varhaiskasvatuspalveluissa omaksuttava pysyväksi työkäytännöksi. Varhaiskasvatuspalveluissa on huolehdittava siitä, että vanhemmat saavat riittävästi tietoa erilaisista tukimuodoista ja palvelujärjestelmistä suunnitteluun ja päätöksentekoon osallistumisen mahdollistamiseksi. Erityisen tuen järjestämisen vaihtoehdot ja yksilöllisen suunnittelun merkitys on tuotava vanhempien tietoon osana suunnitteluprosessia. (Heinämäki 2004, 24.)

Heinämäki toteaa, että asiantuntijan tekemä arviointi lapsen tuen tarpeesta on usein tarpeen lapsen mahdollisuuksien ja edellytysten selvittämiseksi. Lausunto, jossa tuen tarve määritellään, sisältää yleensä myös suosituksia tukitoimista ja toiminnan järjestämisestä. Se nähdään usein hallinnollisena asiakirjana, joka on edellytys tuen järjestämiseksi lapselle. Varhaisen puuttumisen periaatteen mukaisesti tukea lapselle tulisi

kuitenkin järjestää heti, kun tuen tarve on havaittu. Tuen tarpeen havaitseminen ohjaa lapsen vanhemmat usein asiantuntijalausunnon hankkimiseen. Arviointi prosessi voi kuitenkin kestää eri vaiheineen pitkään, ja tuen järjestäminen viivästyy. Lausunnon merkitys varhaiskasvatuksessa lapsen tukea järjestettäessä onkin ensi sijassa tuen tarpeiden ja lapsen tarvitsemien tukitoimien arvioinnissa. Lisäksi tarvitaan myös varhaiskasvatuksen kontekstin tuntemusta. Tarkoituksenmukaisen asiantuntijuuden saatavuus lasten erilaisissa tuen tarpeissa on haaste palvelujärjestelmälle. Lausuntokäytänteiden kehittäminen edellyttää yhteistyötä ja palvelujärjestelmien tarkastelua kokonaisuutena. (Heinämäki 2004, 26.)

Lapsen tarpeen mukaan varhaiskasvatukseen voi liittyä muita tukipalveluja, esimerkiksi kuntoutusohjaus, terapia ja/tai erityisopetus oppivelvollisuuden piirissä oleville lapsille. Kuntoutusohjausta järjestävät esimerkiksi kehitysvammahuolto, keskussairaalat, kunnat tai järjestöt. Terapiat ovat yleinen kuntoutusmuoto. Lapsilla etenkin puhe- toiminta- ja fysioterapia liittyvät usein kuntoutukseen. Koulun erityisopetus liittyy varhaiskasvatukseen, kun lapsi on pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä tai esiopetuksen erityisoppilaina päivähoidon ryhmässä. Kuntakohtaisesti voi myös muitakin tukipalveluita, esimerkiksi perhe- ja sosiaalityötä, liittyä varhaiskasvatukseen. (Heinämäki 2004, 39.)

Suurimmassa osassa kuntia päivähoiton henkilöstössä ei ole erityistyöntekijöitä, vaan tukipalvelut tuotetaan terveydenhuollon eri toimintayksiköiden palveluina. Heinämäen mukaan tukipalvelujen liittäminen varhaiskasvatukseen onkin kokonaiskuntoutuksen tavoitteen näkökulmasta haasteellista. Käytännössä tukipalveluihin hakeutuminen ja usein myös niiden käytännön toteutuksesta huolehtiminen on vanhempien vastuulla. Terapiat voidaan toteuttaa jopa kymmenien kilometrien etäisyydellä päivähoidosta. Tällöin on vaarana arjen ja tukitoimien erillisyys, eikä keskustelua eri palveluiden kesken synny. Toisaalta myös päivähoiton toimintayksiköissä toteutettu terapia tai muu kuntoutus voi jäädä hyvin erilliseksi varhaiskasvatuksesta, ellei yhteen sovittamista ole tietoisesti suunniteltu. (Heinämäki 2004, 39.)

Varhaiskasvatuksen ja tukipalvelujen välinen suhde voidaan nähdä hyvin monitahoisena. Terveydenhuollon tuottamat palvelut voidaan nähdä päivähoiton tukitoimena, tai päivähoito voidaan nähdä lääketieteellisen kuntoutuksen tukitoimena. Lapsen osallistuminen päivähoitopaleluun voi sinänsä olla kuntoutustoimi, tai se voi olla osa ko-

konaiskuntoutusta. Palvelujärjestelmien tulisi olla perillä toistensa toiminnasta, odo-
tuksista ja oletuksista. Kun lapsi on ohjattu päivähoitopalveluun kuntoutuksellisin pe-
rustein, tulisi lapsen tavoitteiden sopimisesta ja ohjauksen jatkuvuudesta huolehtia.
(Heinämäki 2004, 40.)

Päivähoito osana sosiaalipalveluita on usein mielletty osaksi lastensuojelua. Päivähoi-
don ja lastensuojelun yhteyksiä ei kuitenkaan ole useinkaan tietoisesti kehitetty, eikä
päivähoidon tukea perheille ole määritelty ja resursoitu. Koulun toiminnassa mo-
niammatillinen oppilashuoltoryhmä toimii lapsen tukena muissa kuin opetuksellisissa
ongelmissa. Tällöin perhetyöhön ja muuhun psykososiaaliseen tukeen kehitetään työ-
muotoja ja määritellään resursseja. (Heinämäki 2004, 42.)

Erityisopetuksen strategian mukaan koulutuspoliittisena huolenaiheena ovat koulutuk-
sesta ja työelämästä syrjäytyvien nuorten suuri määrä. Syrjäytymiskierre alkaa usein
jo hyvin varhain. On tärkeää, että sen ennusmerkit tunnistetaan mahdollisimman var-
hain ja sen ehkäisyyn tähtäävät toimenpiteet aloitetaan jo 3–8-vuotiaiden ikäluokassa.
Nimenomaan tuossa iässä luodaan edellytykset elinikäiselle oppimiselle. Merkittävää
varhaisessa tunnistamisessa ja tukemisessa on laaja-alainen lähestymistapa, jolloin
lapsen lisäksi pyritään vaikuttamaan hänen koko kehitysympäristöönsä. (Erityisope-
tuksen strategia 2007, 29.)

Tukea tarvitsevien lasten osalta päivähoiton ja koulun rajamaalla ovat pidennetyn op-
pivelvollisuuden piirissä olevat lapset, jotka aloittavat oppivelvollisuutensa osallistu-
malla päivähoiton toimintaan. Myös esiopetuksessa nämä järjestelmät kohtaavat. Se-
kä varhaiskasvatus- että opetuspalveluissa tukeudutaan myös terveystoimen palvelui-
hin. Tukea tarvitsevien lasten osalta terveydenhuollolla on vahva roolinsa sekä päivä-
hoidon että koulun tukitoimien tuottajana. Usein kuitenkin esimerkiksi alle kouluikäi-
sen puheterapia vaihtuu koulussa toteutettuun lukiopetukseen. (Heinämäki 2004, 40.)

Esiopetusuudistus tuli vaiheittain voimaan 1.8.2000 alkaen. Vuoden 2001 elokuusta
lukien esiopetuksen järjestämisestä tuli kuntien velvollisuus ja samalla esiopetuksesta
tuli lapsen subjektiivinen oikeus. Siihen osallistuminen on ollut lapselle vapaaehtoista.
Suurin osa esiopetuksesta (78 %) annetaan nykyään päiväkodeissa, vaikkakin koulun
yhteydessä esiopetuksessa aloittavien määrä on lähes kaksinkertaistunut vuodesta
1998 vuoteen 2003. Kuusivuotiaitten ikäluokasta yli 97 % sai vähintään 700 tuntia
vuodessa kestävästä esiopetuksesta vuonna 2006. Esiopetuksen tehtävänä on tasoittaa sosi-

aalisesta taustasta ja oppimisvaikeuksista johtuvia eroja lasten välillä. (Erityisopetuksen strategia 2007, 30.)

Esiopetuksessa erityiseen tukeen ovat oikeutettuja lapset, joiden kehityksen, kasvun ja oppimisen edellytykset ovat heikentyneet sairauden, vamman tai toimintavajavuuden vuoksi. Lapsilla, jotka tarvitsevat psyykkistä tai sosiaalista tukea kasvulleen, on samoin oikeus erityiseen tukeen. Esiopetuksessa myös ne lapset, joilla on esimerkiksi opettajan ja huoltajan arvion mukaan kehityksessään oppimisvalmiuksiin liittyviä riskitekijöitä, kuuluvat erityisen tuen piiriin. Lapsella ei siis tarvitse olla ”erityislapsen” statusta voidakseen saada erityistä tukea kehitykselleen ja oppimiselleen. Keskeisenä lähtökohtana on, että oppimisen riskitekijät minimoidaan, oppimisvaikeuden ja niistä johtuvat kerrannaisvaikutukset ennaltaehkäistään sekä jo ilmenneet vaikeudet kuntoutetaan mahdollisimman tehokkaasti. (Högström & Saloranta 2001,158.)

Högström & Saloranta (2001,159) toteavat, että tunnistaakseen erityisen tuen tarpeessa olevat esiopetusikäiset ryhmässään tai luokassaan opettajan tulisi kohdistaa kehityksen ja oppimisen arviointi ja havainnointi kaikkiin ryhmänsä lapsiin. Osalla erityisen tuen tarpeessa olevista lapsista ei välttämättä ole ilmiselvästi näkyviä vaikeuksia, mutta kiinnittämällä huomiota kriittisiin riskimerkkeihin opettajalla on mahdollisuus tukea esiopetusiässä sellaisia osaamisalueita, joiden puutteet saattaisivat muutoin myöhemmin vakavasti haitata lapsen koulunkäyntiä.

Jotta opettaja pystyisi suunnittelemaan esiopetuksen sellaiseksi, että se ehkäisee oppimisen ongelmia ja vaikeuksia ja toisaalta lieventää olemassa olevia kehityksen pulmia, hänen tulisi rakentaa toimintansa lasten yksilöllisten kehityspiirteiden ja -tarpeiden tuntemiselle. Lisäksi he toteavat, että kehityksen ja oppimisvalmiuksien arviointi edellyttää sekä vapaamuotoista havainnointia ja lapsiryhmän tarkkailua erilaisissa tilanteissa että johdon mukaista, tutkimuksiin perustuvien arviointivälineiden käyttöä. Vapaamuotoinen ja systemaattinen arviointitapa täydentävät toisiaan ja edellyttävät kumpikin laajaa ja monipuolista lapsen kehityksen ja sen eri kompetenssien eli osaamisalueiden tuntemusta. Arviointia ja havainnointia tehdään säännöllisesti ja ne liittyvät jokapäiväiseen toimintaan. (Högström & Saloranta 2001,159.)

Lapsella on esiopetuksessa mahdollisuus yleiseen ja erityiseen tukeen. Yleisen tuen perustana on toimiva yhteistyö päiväkodin ja lapsen vanhempien välillä. Jokaiselle erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tehdään LEOPS eli lapsen esiopetusta koskeva

suunnitelma, josta ilmenee lapsen vahvuudet ja mahdollinen tuen tarve. Joissakin kunnissa LEOPS tehdään kaikille esiopetuksen oppilaille. Erityisopetukseen otetuille oppilaille se kirjoitetaan HOJKS:n eli henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman muotoon esiopetukseen soveltuvin osin. Päiväkoti määrittelee opetussuunnitelmassaan, miten lasten terveyttä ja hyvinvointia edistävät tukipalvelut, eli oppilashuolto, järjestetään. (Erityisopetuksen strategia 2007, 30.)

Erityisopetuksen strategian tilastojen mukaan, vuonna 2004 keskimäärin 60 %:ssa esiopetusryhmiä oli erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Keskimäärin joka toisessa esiopetusryhmässä oli yksi erityistä tukea tarvitseva lapsi ja joka kuudennessa heitä oli kaksi. Erityistä tukea tarvitsevistä lapsista 20 % oli otettu tai siirretty erityisopetukseen. Valtioneuvoston selonteossa esiopetuksen uudistuksista ja tavoitteista eduskunnalle vuodelta 2004 todetaan että oppilashuollolliset palvelut on koettu riittämättömiksi joka kolmannessa päiväkodissa. Erityisopetukseen otettujen lasten HOJKS:ien laadinta ei ole esiopetuksessa toteutunut lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Päiväkodit ovat joutuneet kärsimään myös erityistä tukea tarjoavan henkilöstön puutteesta. Etenkin erityislastentarhanopettajista ja avustajista sekä psykologipalveluista koettiin kentällä olevan pulaa. (Erityisopetuksen strategia 2007, 30.)

Heinämäki toteaa, että kun lapsi aloittaa päivähoidon, siirtyy päivähoidosta esiopetukseen, kouluun ja koulussa vaiheesta toiseen, tiedon siirto näissä nivelvaiheissa on tärkeä osa lapsen kehityksen tukemisen jatkuvuutta. Lapsen erityisyyden määrittely tietyssä kontekstissa ja tietynä ikäkautena ei saa johtaa siihen, että kerran erityiseksi arvioitu lapsi hyvää tarkoittavilla, hyväksytyillä toimenpiteillä siirretään aina nivelvaiheessa erityiselle polulle, arvioimatta lapsen toimintaedellytyksiä uudessa tilanteessa ja ympäristössä. (Heinämäki 2004, 44.)

Esiopetusta ei voi tarkastella yksinomaan päivähoidon, esiopetuksen tai koulun piirissä. Esiopetuksen keskeisiä kysymyksiä tukea tarvitsevien lasten osalta ovat ikätasoisuus esiopetuksen lähtökohtana, kouluvalmius esiopetuksen tavoitteena ja pidennetyin oppivelvollisuuden piirissä olevien lasten oikeus kehitystason mukaiseen esiopetukseen, kun oppivelvollisuus alkaa kuuden vuoden iässä. (Heinämäki 2004, 44.)

Högström & Salorannan (2001,159–160) mukaan, oppimisen valmiuksien, sen vahvuuksien ja vaikeuksien arvioinnissa lähtökohta on kokonaiskehitys. Keskeiset lapsen kehityksen alueet ja kompetenssit, joita tuetaan, ovat sosio-emotionaalinen, fyysinen

ja kognitiivinen kompetenssi. Esiopetusikäisen lapsen merkittävä kehityshaaste, koulun aloittaminen, suuntaa opettajan helposti tarkastelemaan kehityksessä vain kouluoppimiseen liittyviä kognitiivisia alueita, mutta ne eivät saisi haudata alleen lapsen fyysiseen ja sosio-emotionaaliseen kehitykseen liittyviä puolia. Havaintomotoriset, sosiaaliset ja tunteiden hallitsemiseen liittyvät taidot luovat pohjan oppimisen kognitiivisille aspekteille ja ovat näin vähintään yhtä tärkeitä havainnoinnin ja arvioinnin kohteita kuin esimerkiksi päättelykykyyn ja lukemaan oppimisen valmiuksiin liittyvät taidot.

Stakes on yhtenä tehtäväalueenaan arvioinut ja kehittänyt varhaiskasvatuksen palveluja. Heidän huolensa koskee lapsien ja lapsiperheiden hyvinvoinnin tuen sirpaleisuutta. Olennaista on perheen lapsen kehityksen tukeminen niin, että jokainen lapsi tavoittaa mahdollisimman hyvin omaa kapasiteettiaan vastaavan toimintakyvyn. Stakesin mukaan palveluja on suunnattava kehitysyhteisöille, joissa lapsi ja hänen perheensä toimivat. Näin tuki kohdennetaan esimerkiksi lapsen vanhempiin ja kouluyhteisöön sen sijaan, että tuki kohdennettaisiin pelkästään suoraan lapseen. Stakes painottaa, että enää ei ole keskeistä kehittää varhaiskasvatusta omana toimintanaan, vaan sen kehittämistä osaksi lapsiperheiden ja lasten hyvinvointituen kokonaisuutta. Tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi tukipalveluiden osaamiskeskustoimintaa, johon kuuluisi jalkautuva tiimityöskentely perustasolla. Sosiaali- ja terveysministeriö, opetusministeriö, Stakes ja Opetushallitus ovat yhteistyössä mm. yliopistojen asiantuntijoiden kanssa miettimässä valtakunnallisesti yleispätevän oppimisen ja hyvinvoinnin esteiden seulontaan käytettävän arviointimenetelmän tai -välineen kehittämistä. Tarkoituksena on mahdollisen yhteisen neuvoloissa käyttöönotettavan seulontamenetelmän ja systemaattisen seulonnan avulla vastaisuudessa tehostaa erilaisten kehityksellisten riskitekijöiden varhaista tunnistamista. (Erityisopetuksen strategia 2007, 30–31.)

Erityisopetuksen strategiasta selvinneessä OECD:n koulutuksellista tasa-arvoa käsittelevässä, Suomea koskevassa raportissa (Equity in Education 2005) todettiin Suomessa esiopetukseen osallistuvan 96 % lapsista. Raportin laatijat olivat huolissaan niistä 4 % lapsista, jotka eivät osallistu päivähoitoon ja/ tai esiopetukseen. He ilmaisivat huolensa erityisesti lapsista, jotka tulevat matalan sosioekonomisen statuksen omaavista perheistä, maahanmuuttajaperheistä ja haja-asutusalueiden perheistä, ja jotka jättävät osallistumatta päivähoitoon sekä esiopetukseen. Raportin kirjoittajat korostivat juuri

näiden lasten huomioimista, jotta sujuva koulupolku taattaisiin jatkossa tasavertaisesti kaikille. (Erityisopetuksen strategia 2007, 31.)

European Agency for Development of Special Needs Education on Euroopan tasolla tutkinut ja arvioinut varhaisen tuen malleja (Early Childhood Interventions). Se on todennut, että ratkaiseva muutos varhaisessa erityisen tuen tarpeen tunnistamisessa ja tukimalleissa viime vuosina on ollut vähittäinen siirtyminen lapsikeskeisestä lähestymistavasta ekologis- systeemiseen lähestymistapaan. Tämä merkitsee keskittymistä lapsen lisäksi hänen perheeseensä ja toimintaympäristöönsä. European Agency esittelee raportissaan (Erityinen tuki varhaislapsuudessa; Euroopan tilanneanalyysi 2003–2004) eurooppalaisia malleja, joissa korostuu perhekeskeisyys ja tukea toteuttavien tahojen tiimimuotoinen työskentely. (Erityisopetuksen strategia 2007, 31.)

3.3 Erityisen tuen tarpeen ennaltaehkäisy

Heinämäki toteaa (2004, 56–57), että lapsen kehityksen ongelmien ennaltaehkäisy, varhainen havaitseminen ja puuttuminen ovat korostuneet viime vuosina erityisen tuen tarpeen lisääntyessä. Tuen tarpeen ennaltaehkäisyssä varhaiskasvatuksen laadulla on suuri merkitys. Päivähoitopalvelut voidaan tuottaa lain kirjaimen mukaisesti mutta laatu näkökohdat ohittaen, esimerkiksi taloudellisuutta tavoitellen siten, että lapset toimivat liian monen lapsen ja aikuisen kanssa eikä pysyviä ihmissuhteita muodostu. Esimerkiksi perushoito ja vuorovaikutus vaikuttavat lapsen kehitykseen merkittävästi ja välittömästi. Lapsen kehitystä voidaan tukea laadukkaalla perushoidolla niin, että lievät kehityksen viiveet eivät vaikeudu eivätkä kasaudu.

Heinämäki lisää, että varhaiskasvatuksen kasvu- ja oppimisympäristön tulee olla fyysisiltä, psyykkisiltä, tiedollisilta ja sosiaalisilta ominaisuuksiltaan lasten varhaiskasvatukselle soveltuva. Hyvä toiminta ympäristö tarjoaa lapsille toimintamahdollisuuksia niin, ettei yleinen levottomuus heikennä lapsen keskittymisen mahdollisuuksia eikä tilojen epäkäytännöllisyyden vuoksi synny konflikteja lasten välille. Lasten vuorovaikutuksen, tarkkaavaisuuden ja ryhmäkäyttäytymisen ongelmat ovat viime vuosina yleistyneet. Niiden ennaltaehkäisemiseksi tulisi tietoisesti kehittää sosiaalista ja fyysistä varhaiskasvatusympäristöä siten, että lapsella on mahdollisuus kiirettömään vuorovaikutukseen, hänen kehitystasolleen sopivan kokoisessa ryhmässä toimimiseen

sekä rauhaa paneutua keskittymistä edellyttäviin leikkeihin ja muihin toimintoihin. (Heinämäki 2004, 57.)

Lapsen kehitystä tukeva ja kehityksen ongelmia ennaltaehkäisevä varhaiskasvatus perustuu hyvälle, laadukkaalle perustyölle. Päivittäisen varhaiskasvatuksen toiminnassa voidaan kiinnittää huomiota lapsen kehitykseen ja hänen yksilöllisiin ominaisuuksiinsa. Usein vaihtuvat aikuiset tai liian suuri lasten määrä kasvatuksessa vastuussa olevia henkilöitä kohden heikentävät aikuisten mahdollisuutta havainnoida lasta yksilönä ja oppia tuntemaan hänen kehitysvaihettaan. Lapsen kanssa työskentelevien henkilöiden tulisi olla hyvin perillä lapsen kehityksen lainalaisuuksista ja vaiheista, ja tätä osaaamista on riittävästi tuettava täydennyskoulutuksella. Kehitystietoisuus toimii ennaltaehkäisyä tukena ja ohjaa tuen tarpeen varhaiseen havaitsemiseen. (Heinämäki 2004, 57.)

Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee mahdollisimman varhain jakaa havaintonsa vanhempien kanssa siten, että vanhemmat voivat tuoda esiin omat havaintonsa. Lapsen tuen tarpeiden havaitseminen, arviointi ja puheeksiottaminen ovat varhaiskasvatuksen työhön liittyviä prosesseja. Osana päivähoiton kehittämistä tulisi kunnassa tarkastella, miten nämä prosessit on tunnistettu ja jäsenetty, ja miten niitä on pyritty kehittämään. (Heinämäki 2004, 57–58.)

4 VARHAINEN TUKI JA VARHAINEN PUUTTUMINEN

4.1 Varhaisen tuen ja varhaisen puuttumisen määrittelyä

Varhaisessa vaiheessa tarjottu laadukas tuki on vaikuttavaa ja tuloksekasta. Kun tukea tarjotaan silloin, kun perheen pulmat ovat pieniä, voidaan hyödyntää laajasti perheen omia voimavaroja. Vanhempien omat voimavarat ja motivaatio ovat onnistumisen tärkeitä lähtökohtia. Tärkeä lähtökohta työlle on myös kaikkien lapsiperheiden kanssa työskentelevien yhteistyö lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi. Varhaisen tuen ajatuksena on, että lapsen hyvinvointi saavutetaan tukemalla vanhemmuutta ja perhettä. (Lindqvist 2008, 4.)

Kähmi & Lamberg-Mikkosen mukaan (2006, 12) väliintulon aloittaminen edellyttää lapsen kehityksessä, käyttäytymisessä tai olemuksessa tapahtuneiden muutosten ja ongelmien huomiointia. Lapsi saattaa tuoda hyvin monella tavalla esille hänen lä-

hiympäristössään tapahtuneita muutoksia, kriisejä tai omasta kehityksestään johtuvia ongelmia. Tärkeätä on huomioida lapsen luonteeseen kuuluvat piirteet ja samalla erottaa kasvatukselliset mallit, jotka osaltaan vaikuttavat lapsen käyttäytymiseen ja saattavat lähiympäristössä johtaa ongelmatilanteisiin. Varhaisessa puuttumisessa pyritään ennaltaehkäisemään ongelmien syntymistä ja puututaan huolestuttaviin tilanteisiin kaikissa ikävaiheissa.

Lapsen kehityksen ja kasvun turvaaminen on vanhempien tehtävä. Lapsen minuuden ja sosiaalisuuden kehityksessä on kaksi asiaa, jotka ovat tarpeellisia ja välttämättömiä. Ensinnäkin lapsi tarvitsee liiton toisen ihmisen kanssa, ihmisen joka sitoutuu jatkuvaan ja pysyvään suhteeseen hänen kanssaan. Toiseksi lapsi tarvitsee riittävästi huolenpitoa eli rakkautta. Ilman sitä hänelle ei kehity kykyä välittää itsestä, toisista ja yhteisistä asioista: hänelle ei kehity sosiaalista pääomaa. (Lindqvist 2008, 5.)

Vuonna 2008 voimaan astuneessa lastensuojelulaissa lastensuojelu käsitetään laajasti lasten suojeluksi, joka ei ole pelkästään sosiaaliviranomaisten asia vaan koskee muitakin viranomaisia ja kaikkia kansalaisia. Lastensuojelun painopiste on tarkoituksenmukaista siirtää ennaltaehkäisyyn, varhaiseen tukeen ja avohuoltoon. Tästä syystä laki velvoittaa kuntia valmistelemaan suunnitelman siitä, miten lasten ja nuorten hyvinvointia edistetään ja kuinka lastensuojelupalveluita järjestetään ja kehitetään. (Lindqvist 2008, 5.)

4.2 Varhaisen tuen suojaavat tekijät ja riskitekijät

Varhaisen tuen työssä pyritään tunnistamaan lapsen hyvinvointia uhkaavia tekijöitä ja puuttumaan riskeihin ennen kuin ne muuttuvat suuriksi ongelmiksi. Sosiaalisten ongelmien tunnistaminen ja niihin vastaaminen sosiaalityön keinoin ovat sosiaalityön ydintä. Lapsen hyvinvointia uhkaavia riskitekijöitä on tutkittu monitieteisesti, ja niistä on olemassa runsaasti tietoa. Riskitekijöiden lisäksi on oleellista tarkastella myös hyvinvointia vahvistavia ja suojaavia tekijöitä että prosesseja, jotka vaikuttavat hyvinvoinnin ja kehitysriskien syntyyn. (Lindqvist 2008, 11–12.)

Varhainen tuki vahvistaa lapsen hyvinvointia suojaavia tekijöitä ja heikentää riskitekijöitä. Tuki toteutuu ajallisesti varhain, joten erityisesti tuetaan vauva- ja pikkulapsiperheitä. Tuki toteutuu myös lapsen kasvun eri kehitysvaiheissa. Suojaavia tekijöitä

vahvistetaan perhelähtöisellä ja ryhmämuotoisella työllä esimerkiksi ensikertaa vanhemmaksi tulevien perhevalmennuksella, jossa vahvistetaan vanhemmuutta ja voimavaroja. Tuki toteutuu myös lapsiperheiden elinolosuhteiden ja asuinalueiden sosiaalisen kehityksen seuraamisessa, jolloin vahvistetaan toimintaympäristön voimavaroja ja heikennetään syrjäyttävää kehitystä. Tätä työtä tehdään varhaisen tuen alueellisissa toimintatapaamisissa. Suojaavia tekijöitä vahvistetaan tukemalla sosiaalisia verkostoja ja luomalla lapsiperheille mahdollisuus keskinäiseen vertaistukeen ja -toimintaan. Tämä toteutuu esimerkiksi leikkipuistojen matalan kynnyksen toiminnoissa. (Varhainen tuki - kohti hyviä käytäntöjä 2008, 16.)

Lapsen hyvän kasvun ja kehityksen suojaavat tekijät tarkoittavat joko yksilössä itsessään, lähisuhteissa tai ympäristössä olevia ominaisuuksia, jotka vaikuttavat riskitekijöiltä suojaavasti. Riskitekijöitä ovat ominaisuudet, olosuhteet tai tapahtumat, jotka tietyissä olosuhteissa lisäävät tietyn häiriön tai ongelman todennäköisyyttä. Yksittäinen riskitekijä lapsen tai perheen elämässä ei välttämättä tarkoita sitä, että lapsi on suuressa vaarassa joutua esimerkiksi lastensuojelun piiriin. Lapsen elämässä voi olla useita suojaavia tekijöitä, jotka riittävät antamaan tuen, jonka avulla lapsi kasvaa ja kehittyy hyvin sekä oppii toimimaan vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Jos riskitekijä lapsen elämässä on merkittävä (esimerkiksi lapseen kohdistuva väkivalta) tai riskitekijöitä on useita, lapsen tilanteeseen tulee aina puuttua, vaikka suojaavia tekijöitä olisi. Lapsen kasvun ja kehityksen kannalta merkittävien riskien tunnistaminen on tärkeää, koska niiden avulla voidaan arvioida lapsen hyvinvointia. Toimijoiden kyky tunnistaa riskejä on ammatillista osaamista, ja sillä on aina merkittävä vaikutus lapsen hyvinvointiin. (Lindqvist 2008, 12–13.)

Varhaista puuttumista toteutetaan sekä yksilö- että yhteisötasolla. Yksilötasolla lapsen, vanhemman tai perheen toiminnan riskitekijöihin puututaan mahdollisimman varhain ja perheitä tuetaan esimerkiksi kohdennetuilla yksilö- tai ryhmätoiminnoilla tai palveluihin ohjauksella. Tätä toimintaa voidaan kutsua kohtaamiseksi varhaisentuen asenteella. Yhteisötasolla lapsiperheiden toimintaympäristöä uhkaaviin tekijöihin puututaan yhteistyössä kaikkien alueen toimijoiden, myös alueen asukkaiden kanssa. Työssä hyödynnetään monentasoista tietoa sosiaalisesta kehityksestä. Varhaista puuttumista seuraa varhainen tukeminen. Varhainen tukeminen toteutuu muun muassa perheiden tarpeita vastaavien palveluiden tarjoamisessa ja kehittämisessä. Se voi olla esimerkiksi perheen aikuiselle tarjottavaa keskusteluapua tai ryhmämuotoista vertais-

ryhmätoimintaa. Joissakin tilanteissa palveluihin ohjauksella perheille etsitään sopiva tukimuoto. Yhteisötason varhainen tuki sekä varhainen puuttuminen ja tukeminen ovat yhteisösosiaalityön näkökulmasta keskeisiä toimintoja. Yhteisösosiaalityössä on kysymys yksilöiden, perheiden ja ryhmien näkemisestä osana sosiaalisia verkostoja ja yhteisöjä. (Varhainen tuki - kohti hyviä käytäntöjä 2008, 16–17.)

Varhaisen tuen tavoitteena on lapsen hyvinvointi, joka saavutetaan tukemalla vanhemmuutta ja perhettä. Varhaisessa tuessa on haasteena pitää lapsi toiminnan keskiössä, kun työskennellään vanhemmuutta tukien. Vauvat ja pienet lapset saattavat jäädä aikuisten tarvitsevuuden jalkoihin. Sellaisen toiminnan, jossa tuetaan lapsen ja vanhemman yhteistä tekemistä, on havaittu tuottavan myös lapsen kannalta välitöntä hyvää. Yhteisellä toiminnalla vahvistetaan lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja tunnesidettä. Asiakkaiden tuesta puhuttaessa on hyvä muistaa, että varhaisen tuen asiakkaita ovat sekä lapset että aikuiset. (Lindqvist 2008, 15.)

4.3 Työntekijöiden ammatillisuus

Varhainen puuttuminen on työntekijöiden työtapana edellyttää kaikilta työntekijöiltä riittävää ammattitaitoa. Kaikissa toiminnoissa tulee määritellä se, mitä varhainen tuki omassa työssä on. Tavoitteena on asiakkaan kohtaaminen, kuuleminen, välittäjänä toimiminen, voimavaralähtöisyys, asiakaslähtöinen palveluihin ohjaus sekä riskien varhainen tunnistaminen. Työntekijällä on velvollisuus puuttua, ja hänen tulee hallita puheeksi ottamisen työtaidot. Huolen havainnut kokoaa moniammatillisen verkoston asiakkaan tarpeiden mukaan. Varhaisessa tuessa huomioidaan erityisesti lapsen ensimmäiset ikävuodet. (Lindqvist 2008, 16.)

Varhaisen tuen työ vaatii monenlaista ammatillista osaamista. Lasten ja vanhempien osallisuus ja voimavarojen vahvistaminen on työssä keskeistä, mutta haasteena on tunnistaa myös suuremman tuen ja hoivan tarve. Tuen ja kontrollin läsnäolo täytyy tunnistaa, mutta myös se, miten toimia osallisuutta mahdollistavasti siten, että asiakkaat voivat olla toimijoita. Ongelmiin tarttuminen ja huoleen reagoiminen vaativat suurta ammattitaitoa. Huolen syy täytyy selvittää mutta samalla täytyy välttää asiakkaiden riskiryhmiin luokittelua ennakolta. (Lindqvist 2008, 25.) Varhaisen tuen johtaminen on toimintaa, jossa määritellään eri toimijoiden perustehtävät ja roolit varhai-

sessä tuessa. Se on myös toimintaa, joka edellyttää pysyviä yhteistyörakenteita sekä yhteistä monihallinnollista toiminnan johtamista. (Lindqvist 2008, 16.)

Palveluihin ohjaus on varhaisessa tuessa tärkeää. Jos perheellä on tuen tarvetta, pyritään auttamaan. Jollei työntekijä itse osaa, etsitään yhdessä apua. Työntekijän on tärkeä tuntea oman alueensa ja koko kaupungin palvelut. Perhe ohjataan ja saatetaan ajoissa palvelujen piiriin. Jos palveluissa on jonoa, kannatellaan perhettä. Työntekijän täytyy olla herkkänä vastaamaan asiakkaiden sen hetkisiin tarpeisiin. Hän arvioi, onko oma tuki riittävä vai onko tarkoituksen mukaista tarjota muita tuki muotoja. Säännöllinen yhteistyö muiden toimijoiden kanssa auttaa pitämään omat tiedot ajan tasalla. (Lindqvist 2008, 19.)

Varhainen tuki ei ole vain työntekijä- tai työyhteisötason varhaista puuttumista. Se ei myöskään ole vain yhden ammatin erityisosaamista vaan koskettaa monia lapsiperheiden kanssa työtä tekeviä. Alueellinen yhteistyö on kaikkien toimintojen yhteinen varhaisen tuen työmuoto. Yhteistyö on sekä asiakasperheiden tarpeista nousevaa että alueen tarpeiden tunnistamista ja toimijoiden yhteistyöverkoston ylläpitämistä. Alueiden sosiaalisten muutosten tunnistaminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa on merkittävä varhaisen tuen tavoite. (Lindqvist 2008, 24.)

Sosiaali- ja terveystalitiikan Strategia 2010:n tavoitteena on psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen toimintakyvyn ylläpito ja parantaminen. Toimenpidelinjauksena on lasten terveyteen ja turvattomuuteen sekä oireisiin, sairauksiin ja sosiaalisen kehityksen häiriintymiseen puuttuminen riittävän varhain. Tavoitteena on parantaa viranomaisten välistä yhteistyötä. Keinoina ovat lapsiperheiden ja työelämän parempi yhteensovittaminen, lähiympäristöjen ja yhteisöjen sekä päivähoidon ja koulun kehittäminen ja vanhemmuuden tukeminen. Yhteiskunnallisen ajattelutavan tulee muuttua niin, että varhainen ongelmiin puuttuminen ja auttaminen koetaan kulttuurisesti ja eettisesti tärkeäksi. Käyttöön on otettava toimintatapa, joka korostaa yhteisöllisyyttä ja yhteisvastuuta lapsista ja nuorista. Lasten ja nuorten kanssa työskentelevälle ammattihenkilöstölle ja koulutoimelle on kehitettävä varhaisen puuttumisen työkalu. (STM 2001, 12, 16.)

4.4 Kehittäminen

Varhainen tuki on käsitteenä, toimintana ja työorientaationa haastava. Tämä johtuu

osittain siitä, että sen tausta on monille tuntematon ja se on työmuotona ja asiantuntijuutena vielä nuori. Varhaisen puuttumisen ja tukemisen menetelmiä kehitetään koko ajan, samalla kehittyy koko toiminta. Varhaisen tuen työtä on tähän mennessä kuvattu lähinnä toiminnallisten kehittämisprojektien yhteydessä. Varhaisen tuen laaja-alaisuutta ja monimuotoisuutta on tärkeää kuvata ja tuoda esiin, jotta toiminta konkretisoituisi ja kehittyisi. Työn hyvien käytäntöjen tunnistaminen ja kuvaaminen mahdollistavat myös sen vaikutusten arvioinnin. Varhaista puuttumista on kuvattu välimaaston työksi, joka paikannetaan useimmiten ennaltaehkäisevän ja korjaavan työn väliin. Varhainen tuki toteutuu edistävässä ja ehkäisevässä lastensuojelussa sekä korjaavassa ja kuntouttavassa lastensuojelussa (Lindqvist 2008, 11, 24).

5 LASTEN JA NUORTEN OSALLISUUS

5.1 Asiakslähtöisyys osana lasten ja nuorten osallisuutta

Asiakslähtöisessä työssä asiakkaiden asioita käsiteltäessä ja tilanteita selvittäessä asiakkaan tulee olla läsnä. Asiakkaan omat kokemukset ja näkemykset ovat tärkeitä. Asiakasta pidetään omien asioiden asiantuntijana ja häntä sekä tuetaan että kannustetaan omien asioiden esiin tuomisessa. Usein joku yksittäinen työntekijä tapaa asiakasta useammin kuin muut yhteistyökumppanit ja hänellä on mahdollisuus rakentaa hyvä ja luottamuksellinen suhde asiakkaaseen. (Järvinen & Taajamo 2008, 20.)

Moniammatillisissa asiakaspalavereissa tämän työntekijän tehtävänä on tukea asiakasta ilmaisemaan ajatuksensa ja toiveensa. Työntekijä voi tarkentavilla kysymyksillä auttaa asiakasta tuomaan näkökulmansa esiin. Hänen rooliinsa kuuluu varmistaa, että kaikki läsnäolijat puhuvat asiakkaan asioista suoraan asiakkaalle itselleen, eivätkä toisilleen. (Järvinen & Taajamo 2008, 20.)

Järvinen & Taajamo toteavat (2008, 14), että lapsen näkökulman esille saaminen on haastavaa moniammatillisessa työskentelyssä. Laajan verkoston läsnä ollessa lapset kokevat usein, että heidän mielipiteitään ja näkökulmiaan ei riittävästi kuulla. Aikuiset eivät aina huomioi heitä tarpeeksi, eikä lapsilla ole rohkeutta eikä taitoa tuoda esille omaa näkökulmaansa.

5.2 Lasten ja nuorten osallisuuden määrittelyä

Lastensuojelun lakisääteinen ja moraalinen velvollisuus on toimia lapsen edun mukaisesti lasta koskevilla asioilla ja tilanteilla. Lapsen osallisuudessa on kyse siitä, miten lapsi itse voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa työtä, jota hänen etunsa turvaamiseksi tehdään (Bardy 2009, 117). Lasten oikeudesta osallisuuteen säädetään useassa eri laissa niin kansallisella kuin kansainvälisestikin.

Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisun mukaan, nuoren osallisuus tarkoittaa aktiivista osallistumista eri elämänalueilla: koulutusta, työtä ja toimeentuloa, itsenäistä asumismahdollisuutta, perhe- ja kaverisuhteita ja yleistä hyvinvointia. Nyky-yhteiskunnassa nuorten on joskus vaikeaa kasvaa aikuiseksi aikuisuuteen perinteisesti liitettyjen siteiden, kuten koulutuksen ja työn kautta. Myös epäluottamus päätöksentekojärjestelmiä kohtaan ja perinteisten osallistumistapojen kuten politiikan ja nuorisjärjestöjen vierastaminen on yleistä. Nuorten osallisuus on kuitenkin paljon muutakin kuin osallisuutta työhön ja koulutukseen: se voi tarkoittaa yhteiskunnallista osallistumista ja vaikuttamista, sosiaalista tukea, harrastus mahdollisuuksia, mielenterveyttä ja vastuullista kansalaisuutta. Osallistumisellaan ja osallisuuden kautta nuoret hankkivat tärkeitä sosiaalista pääomaa. Osallisuus lisää tietoja ja taitoja, jotka ovat tärkeitä keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja yhteiskunnassa yleensä. (Yhtään nuorta ei ole varaa menettää 2004, 10–13.)

Tällä hetkellä osallisuus on retorisella ja säädöstasolla jaettu nykylastensuojelun piiriin, mutta käytäntöjen muutos on vasta alussa (Bardy 2009, 117).

5.3 Nuoret ja yhteiskunta

Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisussa todetaan, että nuoruus on elämänvaihe, jonka aikana ihminen etsii paikkaansa yhteiskunnassa. Nuoret ovat matkalla täysivaltaiseen kansalaisuuteen, osallistumiseen ja osallisuuteen. Yhteiskunnassa nuoren tie aikuisuuteen ei kuitenkaan ole tasainen: koulutusjärjestelmä, työmarkkinat ja sosiaaliset verkostot eivät enää integroi nuoria yhteiskuntaan samalla tavalla kuin aikaisemmin. On nuoria, joiden elämässä koulutukseen pääseminen on hankalaa, työmarkkinat epävakaita, perhe ja muut sosiaaliset suhteet ongelmallisia. Toisaalta on nuoria joiden

peruskoulun jälkeen hankkima koulutus ja alueen työmarkkinat eivät kohtaa. (Yhtään nuorta ei ole varaa menettää 2004, 7.)

Nuoruusiän ongelmat vaihtelevat vähäisistä oppimisen ja käyttäytymisen pulmista vakaviin sairauksiin, kuten esimerkiksi depressio, skitsofrenia, ahdistus- ja paniikkihäiriöt ja syömishäiriöt. Lapset ja nuoret ovat paineen alla. Heidän on sovittava kaikkiin niihin instituutioihin, joita yhteiskunta on suunnitellut ja tarjoaa kansalaistensa sosiaalistamiseksi. Elleivät nuoren ongelmat kasvun myötä poistu ja/tai ne jäävät hoitamatta, vaikutukset saattavat olla pitkäkestoisia nuoren ja vielä aikuisenkin sosiaalisessa elämässä ja ihmissuhteissa. Nuorten mielenterveyden edistäminen on ratkaisevan tärkeää siksi, että hoitamattomat ongelmat ovat myös aikuisiässä yhteiskuntaan integroitumisen esteenä. (Yhtään nuorta ei ole varaa menettää 2004, 9.)

Nuori joutuu elämänsä aikana useaan otteeseen itse suunnittelemaan, laatimaan, sovittamaan, parsimaan ja paikkaamaan oman elämäkertansa. Nuoruus ei ole enää yksiselitteisesti määriteltävissä. Eri viranomaisten ikäraja määritykset poikkeavat suuresti toisistaan. Nuoruus on elämänvaihe, jossa siirrytään aikuisille ominaiseen täydelliseen ja itsenäiseen elämään. Nuoruuden pitkittyminen osoittaa siirtymän vaikeutumista. (Yhtään nuorta ei ole varaa menettää 2004, 7.)

Yhteiskunnassa perhekokoonpanot ovat muuttuneet, on esimerkiksi paljon uusioperheitä ja perinteisen ydinperheen käsitys on muuttunut. Ihmissuhteet eivät ole enää yhtä pysyviä kuin ennen, ne on helpompi vaihtaa toiseen. Tällaisessa ympäristössä elävä nuori ei opi luottamaan läheisyyteen ihmissuhteissa. Petyttyään useasti nuori alkaa välttää läheisyyttä ja kiintymystä ihmissuhteissa.

5.4 Nuorten ominaisuudet ja valmiudet yhteiskunnassa

Nuorten valmiuksia ja ominaisuuksia, joita yhteiskunta vaatii jäseniltään, voidaan tarkastella selviytymisen kriteereinä, joita osa nuorista ei täytä. Näiden nuorten monet mahdollisuudet jäävät täyttymättä myös aikuisuudessa, ellei heille tarjota syrjäytymistä ehkäisevää vapaa-ajan toimintaa, koulutusta, riittäviä sosiaali- ja terveystalvueluita, työtä ja/terapiaa. Joitakin yhteiskunnassamme selviytymisen valmiuksia edellytetään ja kehitetään perheen, koulun ja harrastusten yhteisponnistuksella. (Yhtään nuorta ei ole varaa menettää 2004,8.)

Yhteiskunnassa selviytyvällä nuorella tulee olla joustavuutta ja muuntautumiskykyä, jotta hän pystyy havaitsemaan erilaisten sosiaalisten tilanteiden vaatimukset ja mukautumaan niihin. Nuoren tulee kyetä pohtimaan uudella tavalla suhteitaan muihin, ja hänen on muodostettava kokemuksistaan käsitys itsestä ihmisenä ja kansalaisena. Selviytyvällä nuorella on kyky ilmaisiat itseään, toiveitaan ja mielipiteitään tehokkaasti muille. Nuorella on kykyä toisaalta itsehillintään, tunteiden kontrolliin nopeasti vaihtuvien tilanteiden mukaisesti, toisaalta itsetuntoinen kyky tehdä rohkeasti aloitteita ja edistää omaa asiaansa ja uraansa. Nuorelta odotetaan myös kykyä psyykkisesti työskennellä tunteiden kanssa. (Yhtään nuorta ei ole varaa menettää 2004,8.)

Vanhemmat eivät aina pysty antamaan nuorelle riittävästi tukea yhteiskunnan vaatimusten täyttämiseen. Ongelmien ennaltaehkäisemiseksi osa lapsista ja nuorista perheineen pystytään ohjaamaan ajoissa erityisen tuen piiriin esimerkiksi koulun tai päiväkodin avulla. Yhä enemmän nuoret tarvitsevat ennaltaehkäiseviä työmuotoja kuten ohjausta, neuvontaa ja terapiapalveluita. On tärkeää, että ennaltaehkäiseviä työmuotoja lisätään yhä edelleen.

5.5 Lasten ja nuorten osallistuminen ja vaikutusmahdollisuudet

Bardy toteaa, että instituutioissa - kuten lastensuojelussa - tapahtuva osallistuminen ei ole neutraalia tai tasa-arvoista. Osallisuuttahan on usein määritelty nimenomaan suhteena valtaan ja sen jakautumiseen valtion (aikuisten asiantuntijoiden ja viranomaisten) ja kansalaisten (lasten ja aikuisten) kesken. Lasten mukaan ottaminen tarkoittaisi aikuisille uskallusta luopua osasta valtaansa, mikä ei suinkaan ole yksiselitteinen tehtävä. Koska valta ja vastuu kytkeytyvät yhteen, kysymys niiden jakamisesta on lastensuojelussa erityisen tärkeä ja haastava. (Bardy 2009, 125.)

Lasten osallisuus toteutuukin monimutkaisissa ja ristiriitaisissa vallankäytön verkostoissa, joissa vaikuttavat lasten ja lasten vanhempien lisäksi aikuisasiantuntijat ja monet muut mahdollisesti erilaisine intresseineen ja tulkintoineen. Jotta lapset voisivat osallistua laajasti lastensuojelun toimintaan ja palveluiden kehittämiseen, heidän osallistumisensa tulisi kattaa koko laaja kirjo ehkäisevästä lastensuojelusta jälkihuoltoon samoin kuin asiakas- asiantuntijavuorovaikutussuhteesta päätösten ja lastensuojelupoliittisten linjausten valmisteluun ja arviointiin. Osallisuus tarkoittaa lapsen vahvaa asemaa niin tiedon tuottajana kuin tiedon vastaanottajana. (Bardy 2009, 125.)

Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisussa todetaan, että nuorta kuullaan häntä koskevia päätöksiä tehtäessä erityisesti vanhempien erotessa, perheen muuttaessa joko maan sisällä tai maasta toiseen ja muina kriittisinä hetkinä. Nuorten mielipiteet otetaan laajemmin huomioon nuoriin vaikuttavia asioita valmisteltaessa ja päätöksiä tehtäessä. Nuoria motivoidaan vaikuttamaan aktiivisesti omaan elinympäristöönsä. Nuorten osallistumisen tulee olla tasapuolista: on tärkeää, että osallistumiseen aktivoidaan mukaan myös järjestäytymättömiä ja vaikeuksissa olevia nuoria. (Yhtään nuorta ei ole varaa menettää 2004,13.) Yhteiskunnalliseen päätöksentekoon nuoret voivat vaikuttaa esimerkiksi nuorisolautakuntien kautta.

Nuorten omien resurssien ja oman osaamisen vahvistaminen ja käyttöönotto ovat tärkeitä nuorten osallistumismahdollisuuksien kehittämisessä. Uusia vaikuttamisen keinoja kehitetään siten, että nuorille annetaan mahdollisuus osallistua kuntien yhteissuunnitteluhankkeisiin ja avataan uusia vaikuttamisen rakenteita esimerkiksi kouluissa ja harrastustoiminnassa. (Yhtään nuorta ei ole varaa menettää 2004,13.)

6 MONIAMMATILLISUUS

6.1 Moniammatillisuuden määritelmä

Moniammatillista yhteistyötä voidaan kuvata sosiaali- ja terveysalalla asiakaslähtöisenä työskentelynä, jossa pyritään huomioimaan asiakkaan elämän kokonaisuus ja hänen hoito- tai hoivapolkunsu. Yhteisessä tiedon käsittelyssä eri asiantuntijoiden tiedot ja taidot kootaan asiakaslähtöisesti yhteen. Vuorovaikutusprosessissa rakennetaan tapauskohtainen yhteinen tavoite ja pyritään luomaan yhteinen käsitys (jaettu sosiaalinen kognitio) asiakkaan/potilaan tilanteesta. Tiedon kokoaminen tapahtuu sovitulla välineillä ja/tai foorumilla sovituin toimintaperiaattein. Asiakas ja/tai hänen läheisensä ovat tarvittaessa mukana keskustelussa. (Enemmän yhdessä 2008, 34.)

6.2 Moniammatillisuuden kehityssuuntia

Yksittäiseltä työntekijältä vaaditaan nykyään laaja-alaisen osaamisen lisäksi erityisesti oman alansa syvää osaamista ja asiantuntijuutta. Moniammatillisessa ryhmässä jokaisen työntekijän tulisi tuoda yhteiseen käyttöön oma asiantuntijuutensa ja tarkastella esimerkiksi potilaan hoitoon liittyviä asioita oman asiantuntijuusalueensa näkökulmasta yhdessä muiden asiantuntijoiden kanssa. (Enemmän yhdessä 2008, 9, 15.)

Suomessa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen ja moniammatillisen yhteistyön kehittämiseksi asetetaan haasteita mm. väestön ikääntyminen, terveyden edistäminen kaikissa ikäryhmissä, mielenterveysongelmien ehkäisy ja hoito, yhteiskunnan eriarvoistuminen sekä syrjäytyneet tai syrjäytymisvaarassa olevat, asiakkaiden ongelmien monimutkaistuminen, taloudelliset vaikeudet sekä sosiaalisia ongelmia ehkäisevä toiminnan kehittäminen. Edellisten lisäksi tärkeitä alueita ovat potilaiden elämäntilanteen ymmärtäminen, terveysongelmien varhainen tunnistaminen ja varhainen puuttuminen ongelmiin sekä riittävän neuvonnan sekä ohjauksen antaminen. Palvelujen tuottamisessa tulisi huomioida verkostoituneiden, perinteiset hallintosektoreiden rajat ylittävien moniammatillisten toimintatapojen ja työmuotojen kehittäminen. (Enemmän yhdessä 2008, 10.)

Nykyään joudutaan etsimään uusia ja joustavampia palvelutuotannon tapoja. Tästä on seurannut tarve arvioida sosiaali- ja terveysalan organisaatioiden henkilöstörakennetta ja työmenetelmiä. Esille on noussut toimintakulttuuri, jossa korostetaan asiakaslähtöisyyttä ja eri ammattiryhmien tasa-arvoista yhteistyötä. Yhteisistä tavoitteista ja yhteistyöstä on tullut avainkäsitteitä, joiden kautta työkuultuureja on pyritty muuttamaan aiempaa joustavammaksi. Yhteistyössä eri alojen asiantuntijoiden tiedosta syntyy yhteistä tietämystä, jossa työntekijöiden yhteistyötaitojen- ja kykyjen sekä yhteistyössä tarvittavien ominaisuuksien avulla tiedon sisältö ja sen soveltaminen käytännön työssä yhtyvät. (Enemmän yhdessä 2008, 12–14.)

Esteinä moniammatillisen yhteistyön kehittämiseksi sosiaali- ja terveysalan asiantuntijaorganisaatioissa ovat kuitenkin olleet jäykät hierarkkiset rakenteet, pitkälle viety työnjako ammattien kesken ja eriytynyt päätöksentekomenettely, tiedon välityksen ja vuorovaikutuksen puute sekä yksittäisten tehtävien korostaminen. Koulutus pohja, työtehtävien luonne ja erilaiset ammattikuvasäännökset ovat pitäneet yllä ammattiryhmien välistä työnjakoa. Perinteisesti kukin työntekijä suorittaa vain tiettyjä tehtäviä. (Enemmän yhdessä 2008, 12–14.)

Erilaisissa sosiaali- ja terveysalan toimintaympäristöissä moniammatillista yhteistyötä voidaan tarkastella eri näkökulmista; potilaan, asiakkaan, perheenjäsenen ja työntekijöiden kesken, moniammatillisessa työryhmässä sekä eri organisaatioissa toimivien työntekijöiden välillä. Terveyden- ja sosiaalihuollon asiakas on totuttu näkemään vastuullisena osallistujana. Yhteisyydelle on ominaista keskinäinen arvostus ja yhteistoi-

minnallisuus kaikkien kesken. Moniammatillinen tiimi koostuu erilaisen koulutuksen saaneista asiantuntijoista, jotka ovat yhteydessä toisiinsa saavuttaakseen yhteisen päämäärän. Moniammatillinen yhteistyö edellyttää osapuolten roolien selkeyttä, päätöksentekoon osallistumista ja vastuuta. (Enemmän yhdessä 2008, 15–16.)

Yhteistyössä tarvitaan monenlaista osaamista. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas ja hänen läheisensä ovat oman elämänsä asiantuntijoita. Työntekijät tuovat kukin yhteistyöhön oman ammatillisen tietonsa ja erikoisosaamisensa. Aina yhteistyö ei kuitenkaan ole mutkatonta. Ammattihenkilöt eivät aina osaa tarkastella potilaan tai asiakkaan tilannetta kokonaisuutena kunkin arvioidessa sitä vain oman erikoisosaamisensa kautta. Usein saattaa käydä myös niin, että asiakkaan tai potilaan ääni jää kuitenkin kuulumatta. Moniammatillisissa ryhmissä toimittaessa työntekijöiden avoin kommunikatio ja vuorovaikutus sekä oman näkemyksen ja asiantuntijuuden esiin tuomiseen vaadittava jäämäkkyys ovat moniammatillisen yhteistyön edellytyksiä. (Enemmän yhdessä 2008, 16.)

Onnistuneen moniammatillisen yhteistyön yksi edellytys on dialogisuus. Dialogissa pyritään yhteiseen ymmärrykseen ja siinä kuunteleminen on puhumista tärkeämpää. (Järvinen & Taajamo 2008, 19.)

Työyhteisön organisaatorakenteen olisi oltava sellainen, että se mahdollistaa moniammatillisen yhteistyön. Moniammatillista yhteistyötä tukeville organisaatioille on tunnusomaista, että niissä arvostetaan työntekijöiden osallistumista, autonomiaa, tasarvoa ja ilmaisunvapautta. Koulutus on avainasemassa moniammatilliseen yhteistyöhön valmentamisessa. Yhteisen koulutuksen avulla pystytään muokkaamaan tietoja, taitoja ja asenteita sekä luomaan edellytyksiä osaamiselle, jota tarvitaan moniammatillisen yhteistyön toteutumiseksi. (Enemmän yhdessä 2008, 17.)

6.3 Yhteistyön uusia haasteita

Nykyajan työyhteisöissä sosiaali- ja terveysalalla kuten muuallakin tarvitaan siis yhä kehittyneempiä yhteistyön muotoja. Teknisten välineiden kehittyminen on mahdollistanut uudenlaisten yhteyksien ja verkostojen luomisen. Asiakkaat tarvitsevat ja jopa jo vaativat sitä, että heidät kohdataan kokonaisuutena ja että heidän hoito- tai hoivapolullaan työskentelevät asiantuntijat tekevät yhteistyötä yli organisaatorajojen. Asiantun-

tijoiden osaaminen jää helposti vajaaksi, ellei yhteistyötä toisten alueiden osaajien kanssa tehdä. (Enemmän yhdessä 2008, 28–30.)

Sosiaali- ja terveysalalla työskentelevät rinnakkain niin eri tieteenaloja edustavat kuin käytännön työtä tekevät ammattilaiset. Eri tiedeperusta ja koulutus saavat aikaan sen, että ihminen, asiakas, nähdään ja käsitteellistetään eri tavalla. Yhteistä merkitystä etsivä asiantuntijoiden avoin dialogi on silloin kuitenkin erityisen tarpeellista. Jos näin ei tapahdu, myös tutkimus ja hoito voivat jäädä ”pirstaleiseksi” ilman yhteistä merkitystä. Jokin systeemin kannalta tärkeä tieto juuri tästä kyseisestä ihmisestä voi jäädä käyttämättä ja ymmärrys hänen kokonaisuudestaan saavuttamatta. (Enemmän yhdessä 2008, 32.)

6.4 Yhteistyössä esiintyviä ongelmia

Moniammatillinen yhteistyö tuo mukanaan myös ongelmia. Viranomaisyhteistyössä salassapitovelvollisuus on koettu usein rajoittavaksi tekijäksi ja ongelmaksi tehtäessä moniammatillista yhteistyötä. Suomessa ei ole voimassa olevia erillisiä salassapitosääntöksiä eri hallinnonalojen välisestä yhteistyöstä (Kähmi & Lamberg-Mikkonen 2006, 33).

Ammattilaisiin on kuitenkin voitava luottaa, ja salassapitovelvollisuuden rikkominen on pettämistä. Täydellinen ammatillinen luottamuksellisuus voi kuitenkin estää tiimityön, eikä se useinkaan ole asiakkaan etujen mukaista. Tiimeissä työskentelevät ammattilaiset voivat käyttää luottamuksellisuutta suojellakseen omaa työtään ja autonomiaa. Tiimin tulisi huomata luottamuksellisuuden eri lajit ja sopia, mikä laji sopii tiimille. Asiakkaan tulee tietää, minkälaisen luottamuksellisuuden tiimi tai sen yksittäinen jäsen voi taata. Tiimille voidaan luoda yhteiset luottamuksellisuutta, tiedonsaantia ja tiedon luovuttamista koskevat periaatteet. (Kähmi & Lamberg-Mikkonen 2006, 33.)

Tiedon hidaskulkeminen ja tiedon salaaminen muilta asiantuntijoilta voivat haitata yhteistyötä. Yhteistyön onnistumiseen vaikuttaa myös tiedon puute toisten työstä ja yhteiskäytännöistä. Yhteistyön osapuolilla voi olla tiedon puutteen takia kielteisiä asenteita (Kähmi & Lamberg-Mikkonen 2006, 33).

6.5 Moniammatillinen yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Kähmi & Lamberg-Mikkosen mukaan (2006, 20) lasten, nuorten ja perheiden ongelmien ollessa hyvin monimuotoisia on yksittäisen työntekijän ja asiantuntijoiden vaikea organisoida asianmukaista asiakkaan hyvinvointia edistävää, kuntouttavaa ja tukitoimia antavaa palvelua suunnitelmallisesti ilman moniammatillista yhteistyötä. Sosiaali- ja terveydenhuollon eri toimijoilla on usein yhteisiä asiakkaita, siksi palvelujärjestelmän yhdeksi kehittämiskohteeksi on noussut palvelujen saumattomuus. Asiakaan kannalta on tärkeää sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa saumaton ja joustava siirtyminen palvelusta toiseen. Ammattiauttajan kannalta se on asiakasta koskevan vastuun järjestämistä tarkoituksenmukaisella tavalla. Näin vältetään päällekkäisiä palveluita tai asiakkaan putoamista palveluiden piiristä pois. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen kohdalla moniammatillisessa yhteistyössä jokainen osallistuja on asiantuntija. He tarkastelevat lasta oman asiantuntemuksensa lähtökohdista, kuitenkin huomioiden kokonaisuuden, jossa eri asiantuntijoiden asiantuntemus yhtyy.

Moniammatillisuus tulisi nähdä ammattitaitona, jossa tarvitaan yhteisiä kehittämis- ja oppimisprosesseja. Oma ammattitaito jaetaan yhteiseen käyttöön vuorovaikutuksessa ollen antavana ja ottavana osapuolena (Kähmi & Lamberg-Mikkonen 2006, 22).

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

7.1 Tutkimuksen tehtävä ja tavoitteet

Tutkimustehtävänäimme oli selvittää, miten Kouvolan kaupungin peruspalveluissa tarjotaan erityistä tukea lapsille ja nuorille. Tavoitteenamme oli selvittää, kuinka erityisen tuen palveluita voidaan kehittää sekä millaisia esteitä näiden palveluiden tarjoamisessa voi ilmetä. Lisäksi pyrimme selvittämään, kuinka lasten ja nuorten mielipiteitä ja toiveita otetaan huomioon palveluita kehittäessä sekä järjestäessä.

Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Socom) internetsivuilla oli mielenkiintoisen opinnäytetyöaihe lastensuojelun erityinen tuki. Aihe tuntui omalta, ja halusimme tutkia aihetta enemmän. Koska olemme suuntautuneet kasvatus- ja perhetyöhön, halusimme aiheen, joka on ajankohtainen ja liittyy mahdollisesti tuleviin töihimme. Olimme kiinnostuneita selvittämään, kuinka Kouvolan kaupunki on palveluissaan ottanut huomioon erityisen tuen tarpeessa olevat lapset ja nuoret.

7.2 Kohderyhmän valinta

Kohderyhmäksemme valitsimme asiantuntijoita, jotka työskentelevät Kouvolan kaupungin peruspalveluissa, joissa tarjotaan erityistä tukea lapsille ja nuorille. Asiantuntijat toimivat perusopetuksessa, varhaiskasvatuksessa, nuorisotoimissa, sosiaali- ja terveyspalveluissa, lapsiperhepalveluissa sekä ennaltaehkäisevässä terveydenhuollossa. Eri asiantuntijoiden yhteystiedot etsimme itse Kouvolan kaupungin internetsivuilta ja hyväksyimme ne toimeksiantajallamme. Myöhemmin tarkensimme kohderyhmää vielä varhaiskasvatukseen, jossa kävimme keskustelemassa kymmenhenkisen tiimin kanssa lastensuojelun erityisestä tuesta.

7.3 Tutkimusmenetelmät

Tutkimuksemme on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Menetelmäksi valitsimme kyselytutkimuksen, jossa käytimme avoimia kysymyksiä. Kyselytutkimuksessa vastaaja itse lukee kirjallisesti esitetyn kysymyksen ja vastaa siihen. Tällaisessa tutkimuksessa vastaaja jää aina tuntemattomaksi. Käytimme avoimia kysymyksiä siitä syystä, että vastaajalla oli mahdollisuus tuoda oman alueensa mielipide vapaammin esille.

Kyselytutkimusten etuna pidetään yleensä sitä, että niiden avulla voidaan kerätä laaja tutkimusaineisto: tutkimukseen voidaan saada paljon henkilöitä ja voidaan myös kysyä monia asioita. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 190.)

Kyselytutkimuksessa on myös haittoja. Suurimpana ongelmana on vastausten vähäinen määrä ja näin ollen vastausprosentti jää usein alhaiseksi. Ongelmana on myös palautuksissa esiintyvät viiveet. Kyselytutkimuksessa on vaikeaa tietää, kuinka rehellisesti ja huolellisesti henkilöt ovat vastanneet kyselyyn ja kuinka vakavasti he tutkimukseen suhtautuvat. Haittana on myös, että ei tiedetä, kuinka perehtyneitä henkilöt ovat aihealueeseen, josta kysymykset esitetään. Kyselytutkimuksen tavoitteena on kuulla, selittää ja vertailla ilmiöitä kerätyn aineiston avulla.

Laadimme tutkimusta varten kyselykaavakkeen (liite 1). Kysymyksiä kirjoittaessa käytimme pohjana lastensuojelulain 8.§:ää. Laki auttoi meitä löytämään kysymyksiksi pykälästä tärkeimmät ja toisaalta epäselvimmät kohdat, joiden uskoimme olevan

lasten ja nuorten erityisen tuen kannalta merkittäviä. Tällaisiksi lopulliset kysymyksemme muodostuivat:

- 1. Millaisia erityisen tuen palveluita toimipisteessänne järjestetään lapsille/nuorille?*
- 2. Millaista yhteistyötä teette vanhempien/hoitajien kanssa?*
- 3. Miten otatte lasten/nuorten tarpeet ja toivomukset huomioon palveluita järjestettäessä ja kehitettäessä?*
- 4. Millaisia haasteita voi ilmetä erityisen tuen tarpeen selville saamisessa sekä sen tarjoamisessa?*
- 5. Mitkä ovat erityisen tuen palveluiden kehittämishaasteet?*

Lopullisten kysymysten muotoiluun käytimme paljon aikaa, sillä kysymysten asettelu vaikuttaa vastausprosenttiin huomattavasti. Päädyimme avoimiin kysymyksiin, sillä kohderyhmämme oli suppea. Koimme, että saamme koottua avoimista vastauksista yhtenäisen johtopäätöksen.

Muokkasimme kyselykaavaketta useaan otteeseen toimeksiantajalta sekä ohjaavalta opettajalta saamamme palautteen pohjalta. Vähensimme kysymysten määrää, lisäksi tiivistimme ja selkeytimme niitä helpottamaan vastausten antamista. Lopuksi hyväksytimme kyselykaavakkeen toimeksiantajallamme. Olimme lopullisiin kysymyksiin tyytyväisiä, vaikka saimmekin vastauksia takaisin hyvin vähän.

Vastausten määrästä johtuen kävimme loppuvaiheessa vielä tekemässä ryhmähaastattelun lastensuojelun erityisestä tuesta, yhdessä varhaiskasvatuksen tiimissä, joka koostui kymmenestä varhaiskasvatuksen ammattihenkilöstä. Näin saimme lisää vastauksia ja näkökulmia aiheeseemme.

Ryhmähaastattelu on tehokas tiedonkeruun muoto, koska samalla saadaan tietoa usealta henkilöltä yhtä aikaa (Hirsjärvi ym. 2008, 205). Haastattelijalla on teemakysymykset, jotka hän antaa ryhmän pohdittavaksi. Ryhmähaastattelun hyvinä puolina on, että haastatteliija vaikuttaa hyvin vähän keskustelun sisältöön ja hyvässä ilmapiirissä tietoa saadaan paljon kerättyä. Huonoina puolina ryhmähaastattelussa on esimerkiksi se, että ryhmän jäsenet alkavat myönteillä toisiaan eivätkä tuo omia mielipiteitä esille. Lisäksi haasteena on, kuinka haastatteliija saa kaiken aineiston kirjattua hyödyllisesti ylös. (Työkaluja arviointiin 2010.)

7.4 Tutkimusaineiston keruu

Tutkimusluvan saimme Kouvolan kaupungin peruspalveluiden tuotantojohtajalta. Aineiston keruu suoritettiin sähköpostitse syksyn 2009 aikana. Lähetimme kyselykaavakkeen Kouvolan kaupungin peruspalvelujen toimipisteisiin. Kyselyitä lähetettiin yhteensä kymmenen kappaletta, joista kolmeen saimme vastauksen. Kyselyyn vastasi vain nuorisotoimen ja varhaiskasvatuksen edustajia.

Päätimme käyttää sähköpostia aineiston keräämiseen siitä syystä, että koimme tämän helpommaksi vastaajien kannalta. Tavallinen kirjeposti unohtuu helposti työpöydälle, ja kyselyyn vastaaminen ja sen palauttaminen on hankalampaa, sekä se vie enemmän työntekijän aikaa.

Alhaisen vastausprosentin vuoksi siirsimme kyselykaavakkeen palautuspäivää muutamaaan otteeseen. Näin pyrimme kasvattamaan vastausprosenttia. Yrityksistämme huolimatta, emme siinä kuitenkaan onnistuneet. Alhaisen vastausprosentin vuoksi keräsimme lisätietoa vielä ryhmähaastattelun avulla varhaiskasvatuksen piiristä. Ryhmähaastattelussa käytettiin kyselykaavakkeen kysymyksiä, jotka käytiin yksitellen läpi. Tiimi keskusteli aiheista ja keskustelussa jokainen tiimin jäsen toi omat mielipiteet esille. Keskustelun aikana toinen meistä toimi kirjurina. Ryhmähaastattelun kesto oli noin tunti. Ryhmähaastattelusta saamamme vastaukset tukivat aiempaa aineistoamme.

7.5 Aineiston käsittely

Käsittelimme aineistoa kumpikin ensin tahoillamme, saadaksemme yleiskäsityksen vastauksista. Tämän jälkeen kävimme kaikki vastaukset yksitellen vielä yhdessä läpi. Pohdimme jokaista kysymystä ja vastausta tarkkaan saadaksemme yhteisen näkemyksen niistä. Tämän jälkeen oli helpompi lähteä kokoamaan ja pohtimaan vastauksia tarkemmin.

Kokosimme jokaisen kysymyksen alle kaikki eri paikoista saamamme vastaukset yhdeksi kokonaisuudeksi. Näin pystyimme vertailemaan ja käsittelemään vastauksia paremmin. Avoimia kysymyksiä käsittelimme tutkien sisältöä. Etsimme saamistamme vastauksista keskeisiä teemoja ja tekijöitä.

Tiimikeskustelusta saamaamme aineistoa kävimme ensin yhdessä läpi, jotta vastaukset selkiintyivät. Kävimme kysymykset yksi kerrallaan lävitse, jonka jälkeen teimme niistä koonnin. Lopuksi etsimme kaikista saamistamme vastauksista yhteisiä teemoja ja tekijöitä.

7.6 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksessa pyritään välttämään virheiden syntymistä, mutta silti tulosten luotettavuus ja pätevyys vaihtelevat. Tämän vuoksi kaikissa tutkimuksissa pyritään arvioimaan tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. (Hirsjärvi ym. 2008, 226.)

Tutkimuksen reliabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta. Mittauksen tai tutkimuksen reliabelius tarkoittaa siis sen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. (Hirsjärvi ym. 2008, 226.)

Toinen tutkimuksen arviointiin liittyvä käsite on validius (pätevyys). Validius tarkoittaa mittarin tai tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata. Mittarit ja menetelmät eivät aina vastaa sitä todellisuutta, jota tutkija kuvittelee tutkivansa. Esimerkiksi kyselylomakkeiden kysymyksiin saadaan vastaukset, mutta vastaajat ovat saattaneet käsittää monet kysymykset aivan toisin kuin tutkija on ajatellut. (Hirsjärvi ym. 2008, 226–227.)

Tutkimuksemme luotettavuutta heikensi esimerkiksi ajanpuute, sillä meillä ei ollut aikaa tehdä uutta kyselykaavaketta eikä haastatella heitä, joilta emme vastauksia saaneet. Haastatteluiden avulla olisimme saattaneet saada paremman yhteyden vastaajiin ja sitä kautta nostettua vastausprosenttia. Lopussa käymämme tiimikeskustelu aiheesta kuitenkin hieman kohensi työmme luotettavuutta ja tuki jo aikaisemmin saamiamme vastauksia.

Vaikka asiantuntijoiden määrä oli erittäin pieni, heidän tavoitettavuus oli erittäin hankalaa, mikä vaikeutti tutkimuksen tekoa. Mietimme myös, lähetimmekö kyselykaavakkeen oikeille henkilöille vai olisiko vastausprosentti ollut korkeampi, jos kysely olisi lähetetty johtoporrasta alemmille työntekijöille. Mielestämme valitsimme kuitenkin kohderyhmän oikein, sillä oletuksemme oli, että he tietävät peruspalveluiden tarjonnasta parhaiten.

Luotettavuuteen vaikutti mahdollisesti myös huono kyselyn lähetyssajankohta. Vastausajankohta osui juuri marras-joulukuun taitteeseen, jolloin työntekijöiden vuosilomat alkoivat.

7.7 Tutkimuksen aikataulu

Keväällä 2009 löysimme yhteistyötahomme internetsivuilta opinnäytetyöaiheen, joka meitä kiinnosti. Saimme sen aiheen, jonka halusimme ja vahvistimme sen.

Kesäkuussa teimme alustavan kyselykaavakkeen. Pidimme yhteisen palaverin ohjaavan opettajamme kanssa työstä. Ja syksyllä tapasimme yhteistyötahon edustajan, jonka kanssa sovimme yhteisiä linjoja työllemme.

Loka-marraskuussa hioimme kyselykaavaketta lopulliseen muotoonsa. Marraskuussa 2009 pidimme tutkimussuunnitelma seminaarin. Seminaarin jälkeen lähetimme vihdoin kyselykaavakkeen. Siirsimme palautuspäivää kahteen otteeseen ja joululomien vuoksi viimeinen palautuspäivä venyi tammikuun puolelle.

Keväällä ja syksyllä 2010 aloimme analysoida saamiamme vastauksia ja kirjoitimme paljon teoriaa. Loppuvaiheessa teimme vielä ryhmähaastattelun aineiston kartuttamiseksi.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

8.1 Kyselyyn vastanneiden taustatiedot

Halusimme selvittää vastaajien taustaa sen verran, että saimme selville minkä peruspalvelun piirissä he työskentelevät. Halusimme tietää työskenteleekö vastaaja esimerkiksi nuorisotoimen, varhaiskasvatuksen vai koulutoimen työntekijä. Vastauksia saimme vain nuorisotoimesta ja varhaiskasvatuksesta.

Emme halunneet selvittää vastaajien ikää, koulutusta emmekä tarkkaa työyksikköä, koska halusimme säilyttää vastaajien anonymiteetin. Ajattelimme, että liika taustojen kyseleminen olisi voinut vaikuttaa vastausprosenttiin.

8.2 Erityisen tuen palvelut toimipisteessä

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ennaltaehkäisevä toiminta. Varhaiskasvatuksessa erityistä tukea voidaan tarjota esimerkiksi Kili-kerhon (kieli- ja liikuntakerho) tai muun suujumpan avulla, Vilperi -toiminnan ja päiväkodissa voi myös käydä kiertävä erityislastentarhanopettaja havainnoimassa lasta. Kouvolan kaupungin varhaiskasvatuksessa lastensuojelun erityinen tuki tarkoittaa myös avohuollon tukitoimena päivähoitoon sijoittamista. Sijoituksesta päättää lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Varhaiskasvatuksesta voidaan ohjata myös muiden erityispalveluiden piiriin, jotka auttavat ja tukevat lapsen kasvua ja kehitystä, kuten esimerkiksi fysio- ja toimintaterapeutille, Hattu-neuvolaan sekä Kasvatus- ja perheneuvolaan (Kasper).

Nuorisotoimen vastauksista selvisi, että Kouvolan kaupungin nuorisotoimi järjestää ehkäisevää päihdetyötä ja erityisnuorisotyötä sekä koulussa että nuorten vapaa ajalla. Nuorisotoimella on tarjota ryhmätoimintaa. Ryhmätoiminnan fokus vaihtelee tarpeen mukaan, jolloin kohteena voivat olla esimerkiksi itsenäistyvät nuoret, vetäytyvät nuoret tai nuoret joilla saattaa olla ongelmia vapaa-ajan vietossa. Nuorisotoimen yhteistyökumppaneina ovat esimerkiksi lastensuojelu, koulu ja nuorisopsykiatrian poliklinikka. Nuorisotoimi järjestää myös yksilöohjausta, jonka tavoitteena on nuoren elämään liittyvien ongelmien kartoittaminen, ohjaus sekä tukea antava työskentely nuoren kanssa.

8.3 Yhteistyö vanhempien tai huoltajien kanssa

Yhteistyö vanhempien kanssa on monimuotoista, jossa kasvatuskumppanuus on todella tärkeää. Yhteistyötä tehdään päivittäin keskustelemalla vanhempien kanssa lapsen liittyvistä jokapäiväisistä asioista. Aina kun uusi lapsi aloittaa päivähoiton, käydään aloituskeskustelu, jossa kartoitetaan lapsen tarpeet, lisäksi myös varhaiskasvatussuunnitelman sekä esiopetussuunnitelman teossa käydään myös vanhempien kanssa läpi, mikäli lapsella on erityisen tuen tarpeita.

Varhaiskasvatuksessa käytetään toimintamallia, jossa lapsen aloittaessa avohuollon tukitoimin päivähoidossa keskustellaan lastensuojelun, vanhempien tai huoltajien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa yhteisestä näkemyksestä lapsen parhaaksi.

Keskusteluissa sovitaan mitä avohuollon tukitoimella tavoitellaan, miten lasta ja perhettä tuetaan ja samalla sovitaan jatkotoimenpiteistä ja arvioinnista.

Nuorisotoimessa tehdään yhteistyötä vanhempien kanssa. He voivat saada tukea kasvatukseen liittyvissä ongelmissa ja pohtia niitä yhdessä työntekijän kanssa. Nuoret, jotka ovat ensi kertaa poliisin kanssa tekemisissä päihteiden vuoksi, tavataan aina yhdessä vanhempien kanssa. Tätä toimintaa kutsutaan ensikertalaistoiminnaksi. Tapaa-misessa tehdään nuoren elämäntilanteen kartoitus ja tämä kartoitus toimitetaan lastensuojeluun. Mikäli työntekijällä herää huoli nuoresta, ilmaisee hän huolensa lastensuojeluun, joka jatkaa työskentelyä nuoren tilanteen kanssa.

8.4 Lasten tai nuorten toiveiden ja tarpeiden huomioon ottaminen palveluita järjestäessä ja kehittäessä

Varhaiskasvatuksessa lapsen osallisuus toteutuu arjessa lasta havainnoiden ja kuullen. Lapsen vanhemmat tai huoltajat ovat ensiarvoisen tärkeitä pienen lapsen tunteiden ja tarpeiden välittäjänä. Lapselta voidaan myös kysellä hänen toiveitaan ikätaso huomioon ottaen. Lapsen mielipiteitä kysyessä käytetään apuna Toukkapeliä, jossa lapsi vastaa häntä koskeviin kysymyksiin.

Nuorisotoimen ryhmätoimintaa kehitetään nuorten tarpeita kuunnellen. Heiltä esimerkiksi kysytään, mikä on kiinnostavaa ja tärkeää heidän elämässään. Yksilötapaamiset voidaan myös toteuttaa nuorta kuunnellen, unohtamatta kuitenkaan sitä syytä minkä vuoksi nuori on palvelun piiriin ajautunut.

8.5 Erityisen tuen tarpeen selville saamisen sekä tarjoamisen haasteet

Kasvatuskumppanuuden tukeminen on erityisen merkityksellistä koko perheelle. Varhaiskasvatuksen haasteet löytyvät siitä, miten vanhemmat tai huoltajat kohdataan, jotta lastensuojelullinen erityinen tuki saadaan lapselle ja perheelle mahdollisimman varhain ja avoimesti, sillä tämän kaltainen yhteistyö on erittäin tärkeää. Haasteena on myös, että jokainen lapsi kehittyy omaa tahtiaan, jolloin on haastavaa joissakin tapauksissa havainnoida erityisen tuen tarve. Mikä on normaalin kehityksen mukaista ja mikä ei. Haasteena Kouvolan kokoisessa kaupungissa on myös se, että esimerkiksi kiertävien erityislastentarhanopettajien työkenttä on niin laaja, että ”pienemmän” tuen

tarpeessa olevat lapset saattavat jäädä vähemmälle huomiolle ja näin avun saaminen heille viivästyy.

Varhaiskasvatuksen työntekijöiden haasteena on se, mistä löytää apua erityisen tuen antamiseen, kun omat ja erityislastentarhanopettajan taidot ja työmenetelmät eivät enää riitä. Haasteena on myös se, kuinka tiedot lapsesta saadaan siirrettyä eteenpäin, mikäli henkilökunta vaihtuu päiväkodissa tai jos lapsi vaihtaa hoitopaikasta toiseen, etteivät erityisen tuen tarpeet jäisi huomioimatta.

Nuorisotoimen näkökulmasta nuoren todellisen tilanteen selvittäminen voi olla haastavaa. Nuorta voi olla haastavaa sitouttaa toimintaan ja palvelun käyttäjäksi.

8.6 Erityisen tuen palveluiden kehittämishaasteet

Kouvolan kaupungin toimintamallit tulisi olla yhtenäisiä koko alueella, jotta tuen saanti olisi tasavertaista kaikille lapsille. Varhaiskasvatuksen henkilökunta toivoisi asennemuutosta ihmisten yleiseen käsitykseen siitä, että erityisen tuen saaminen ja tarjoaminen on negatiivinen ja hävettävä asia, vaan se tulisi kokea positiivisena ja lapsen edun mukaisena asiana. Varhaiskasvatuksessa koetaan haasteeksi myös lastensuojelun resurssien riittävyys, toimiva yhteistyö eri osapuolten välillä lapsen parhaaksi sekä osaamisen vahvistaminen erilaisten perheiden ja tarpeiden kohtaamisessa varhaiskasvatustyössä. Kehittämishaasteeksi koetaan myös salassapitovelvollisuus yhteistyötoimien välillä. Nykyinen käytäntö koetaan tiedonkulkua hankaloittavaksi, jolloin erityisen tuen saanti voi viivästyä. Nuorisotoimen näkökulmasta moniammatillista työtä tulisi edelleen kehittää sekä opetella uusia erilaisia työmenetelmiä erityisen tuen palveluiden avuksi.

9 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme tavoitteena oli lastensuojelun erityisen tuen selvittäminen Kouvolan varhaiskasvatuksessa sekä nuorisotoimessa. Opinnäytetyömme teoreettisessa osassa tarkastelimme lastensuojelua ja -lakia, joka oli erittäin tärkeä lähtökohta työllemme. Lain uudistumisen vuoksi koimme tämän aihe-alueen tärkeäksi käsitellä niin työmme kuin oman oppimisemme kannalta. Lastensuojelulain tuntemus on myös oman työ-

elämämme kannalta tärkeää. Rajasimme opinnäytetyömme varhaiskasvatukseen ja nuorisotoimeen saamiemme vastausten perusteella.

Käsittelimme lastensuojelun erityistä tukea tarkasti teoriaosuudessa, sillä se on koko työmme ydin. Viime aikoina erityisen tuen tarve on lisääntynyt yhteiskunnassamme, mikä teki työstämme ajankohtaisen ja tarpeellisen. On hyvä, että asioihin päästäisiin puuttumaan ajoissa ja ongelmat huomattaisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Oma tavoitteenamme oli ymmärtää lastensuojelun erityistä tukea paremmin ja selvittää sen merkitys. Koemme, että olemme oppineet erityisestä tuesta paljon uutta ja ymmärrämme sen merkityksen niin lapsille, nuorille kuin vanhemmillekin.

Lasten ja nuorten osallisuuden tutkiminen oli mielestämme haastavaa, mutta mielenkiintoista. Toimeksiantajaltamme saimme vinkin, että tätä aihetta olisi erittäin tärkeä tutkia työssämme, siitä syystä että osallisuuden toteutumista on vaikea saada selville. Haasteena oli selvittää, otetaanko työelämässä todella lasten ja nuorten toiveet ja mielipiteet huomioon vai jätetäänkö ne kuitenkin huomioimatta. Myös oma tavoittemme oli tietää miten lasten ja nuorten mielipiteet otetaan huomioon eri tilanteissa. Vastauksista selvisi, että lapsia ja nuoria pyritään kuuntelemaan ja havainnoimaan ikätasoonsa nähden, lasten kohdalla ensiarvoisen tärkeitä ovat kuitenkin hänen vanhempansa, jotka välittävät lapsensa tunteet ja tarpeet työntekijälle.

Käsityksemme on, että lasta kuunnellaan ja havainnoidaan päiväkodin arjessa hänen ikätasonsa huomioon ottaen hyvin. Varhaiskasvatuksessa kasvatuskumppanuus vanhempien ja työntekijän välillä on ensiarvoisen tärkeää, jotta lapsen tunteet ja tarpeet saadaan selville. On hyvä, että on kehitetty erilaisia menetelmiä millä lapsen ääni saadaan kuuluviin, kuten esimerkiksi Toukkapelin avulla.

Bardyn toimittamassa kirjassa todetaankin, että lapsen osallisuudessa on kyse siitä, miten lapsi itse voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa työtä, jota hänen etunsa turvaamiseksi tehdään (Bardy 2009, 117).

On tärkeää, että nuoret saavat oman äänensä kuuluviin. Heiltä kysytään mielipiteitä heidän elämässään tärkeistä asioista. Työntekijän tehtävänä on kuitenkin olla rajan vetäjänä siinä, kuinka toteutuskelpoisia nuoren ajatukset ja mielipiteet todellisuudessa ovat. Mielipiteet huomioiden pystytään kehittämään palveluita edelleen lasten ja nuorten hyväksi ja näin parantamaan palvelun laatua.

Kouvolan kaupungin varhaiskasvatuksessa painotetaan erityisen tuen järjestämisessä ennaltaehkäisevää toimintaa. Ennaltaehkäisyyn tärkeys varhaiskasvatuksessa on ymmärretty laajasti, mikä on tärkeää, sillä pohjatyö lasten ja nuorten ongelmien ehkäisemiseksi tehdään kuitenkin jo varhaiskasvatuksen piirissä. On myös tärkeää, että varhaiskasvatuksessa voidaan huomata lapsen erityisen tuen tarpeet ajoissa, jolloin voidaan jo varhaisessa vaiheessa ohjata lapsi perheineen muihin erityistä tukea tarjoavien palveluiden piiriin.

Mielestämme Kouvolan kaupungin nuorisotoimi on järjestänyt erityisen tuen palveluita ja toimintaa todella monipuolisesti. On hyvä, että nuorisotoimessa nuori otetaan huomioon yksilönä, jolloin häntä voidaan tukea parhaalla mahdollisella tavalla eli yksilöllisesti. Lisäksi on tärkeää, että nuori saa tukea vapaa ajallaan nuorisotoimen järjestämissä erilaisissa ryhmissä, turvallisesti aikuisen läsnä ollessa. Tällä pyritään ennaltaehkäisemään nuorta joutumasta ”pahoille teille” tai auttaa vetäytyvää nuorta kiinnittymään sosiaalisiin verkostoihin, joihin hän ei omin avuin kykenisi liittymään.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli myös selvittää, millaista yhteistyötä vanhempien kanssa tehdään. Lisäksi opinnäytetyömme tavoitteena oli selvittää, minkälaisia haasteita erityisen tuen selville saamisessa on. Vastauksista nousi esille varhaisen puuttumisen tärkeys ja kasvatuskumppanuus.

Varhaiskasvatuksessa tehdään erittäin tiivistä yhteistyötä vanhempien kanssa. On tärkeää, että kasvatuskumppanit ovat samaa mieltä siitä, millaista tukea lapsi tarvitsee ja miten sitä annetaan kotona sekä varhaiskasvatuksessa. Kun työntekijät ja vanhemmat tekevät tiivistä yhteistyötä lapsen edun turvaamiseksi, lapsi saa parhaan mahdollisen tuen. On hyvä, että yhteisistä pelisäännöistä sovitaan tarkasti yhdessä erilaisissa keskusteluissa, jotta mitään ei jää lapsen tarpeissa huomioimatta ja jotta vanhemmat ovat tietoisia lapsensa asioista.

Samankaltaista tiivistä yhteistyötä vanhempien kanssa tehdään myös nuorisotoimessa. Nuoren joutuessa tekemisiin esimerkiksi poliisin kanssa, nuorisotoimi keskustelee aina yhdessä vanhempien kanssa nuoren elämäntilanteesta. Tällöin myös vanhemmat saavat tietoa lapsensa tilanteesta ja tekemisistä vapaa ajalla.

Mielestämme varhaiskasvatuksen haasteena on luoda luottamukselliset ja avoimet suhteet vanhempiin. Kun kasvatuskumppanuus toimii, yhteistyö sujuu saumattomasti

ja vaikeistakin asioista on silloin helppo puhua avoimesti. Jos yhteistyö vanhempien kanssa ei suju toivotulla tavalla, voi erityisen tuen saaminen sekä tarjoaminen tarpeeksi varhain olla vaikeaa, haasteeksi koettiin juuri vanhempien yleinen asenne asiaa kohtaan.

Käsittelimme moniammatillisuutta teoriaosuudessamme, siitä syystä että se on tärkeä osa erityisen tuen toteuttamista. Ilman moniammatillisuutta lasten ja nuorten auttaminen olisi haastavaa, sillä he ovat niin monessa verkostossa lapsuuden ja nuoruuden aikana. Vastauksista nousi erityisen tärkeänä esille yhteistyön merkitys eri toimijoiden välillä lapsen ja nuoren parhaaksi. Yhteistyön haasteeksi nousi kuitenkin tiedonsiirto ammatilliselta toiselle. Moniammatillinen yhteistyö on myös sosionomin ammatillisuuden kannalta merkittävä osa-alue. Ilman sitä työskentely lasten ja nuorten parhaaksi on nykyään lähes mahdotonta.

Sosiaali- ja terveydenhuollon eri toimijoilla on usein yhteisiä asiakkaita, siksi palvelujärjestelmän yhdeksi kehittämiskohteeksi on noussut palvelujen saumattomuus. Asiakkaan kannalta on tärkeitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa saumatonta ja joustavaa siirtymistä palvelusta toiseen. Ammattiauttajan kannalta se on asiakasta koskevan vastuun järjestämistä tarkoituksenmukaisella tavalla. Näin vältetään päällekkäisiä palveluita tai asiakkaan putoamista palveluiden piiristä pois. (Kähmi & Lamberg-Mikkonen 2006, 20.) Moniammatillinen ja saumatonta yhteistyö työntekijöiden välillä nousi vastauksista yhdeksi tärkeimmistä asioista. Se auttaisi niin työntekijöitä kuin asiakkaitakin selviytymään laajassa palveluverkostossa.

Kouvolan kaupungin nykyinen laaja alue tuo omat haasteensa myös erityislastentarhanopettajien saatavuuteen. Tämä voi hankaloittaa erityisen tuen havaitsemista ja tuen varhaista saamista. Mielestämme myös varhaiskasvatuksen ammattilaisten tukiverkot ovat heikot, sillä he eivät aina tiedä, mistä hakea tukea ja apua, jos omat taidot ja menetelmät eivät enää riitä. Mielestämme yksi suuri kehityshaaste varhaiskasvatuksessa on tiedonsiirron kehittäminen. Olisi hyvä, jos löytyisi selkeät toimintamallit tiedonsiirtoihin, esimerkiksi jos lapsi vaihtaa päiväkotia tai henkilökunta vaihtuu, ettei mitään tärkeää lapsen kehityksen kannalta jäisi huomaamatta.

Heinämäkikin toteaa, että päivittäisen varhaiskasvatuksen toiminnassa voidaan kiinnittää huomiota lapsen kehitykseen ja hänen yksilöllisiin ominaisuuksiinsa. Usein vaihtuvat aikuiset tai liian suuri lasten määrä kasvatuksessa vastuussa olevia henkilöi-

tä kohden heikentävät aikuisten mahdollisuutta havainnoida lasta yksilönä ja oppia tuntemaan hänen kehitysvaihettaan (Heinämäki 2004, 57).

Pyrimme selvittämään, mitkä ovat lastensuojelun erityisen tuen kehittämishaasteita, työntekijöiden mielestä, jotta palvelut paranisivat. Haasteita olivat lastensuojelun resurssien riittävyys, moniammatillisuuden edelleen kehittäminen sekä osaamisen vahvistaminen.

Nuoren kohdalla haasteina ovat usein nuoren nopeasti vaihtuvat mielipiteet, jotka liittyvät luonnollisesti murrosikään. Tästä syystä juuri erityisen tuen tarpeessa olevan nuoren sitouttaminen palvelun käyttäjäksi on erittäin haastavaa. Joissakin tapauksissa haasteena voi myös olla, että nuoren todellista elämäntilannetta ei saada selville siitä syystä, että nuori puolustaa esimerkiksi omia vanhempiaan tai peittelee omaa tilannettaan. Tällöin erityisen tuen tarpeen selville saaminen on erittäin haastavaa.

Erityisen tuen palveluiden haasteena on myös erilaisen osaamisen vahvistaminen, kuten esimerkiksi uusien työmenetelmien opettelu ja käyttöönotto, nämä vievät työntekijöiden aikaa ja resursseja perustehtävästä. Mielestämme työntekijöiden osaamisen kehittäminen on tärkeää, sillä ilman sitä nuoret eivät välttämättä saa tarpeitaan vastaavia palveluita.

Yhtenä omista tavoitteistamme oli saada selville Kouvolan kaupungin peruspalveluiden työntekijöiden tietämys lastensuojelun erityisestä tuesta. Halusimme selvittää, toteutuuko erityisen tuen tarjoaminen lain määrittelemällä tavalla. Valitettavasti emme saaneet selville, tarjotaanko tukea aina niille, jotka sitä tarvitsisivat.

Tulosten käyttökelpoisuus on mielestämme heikko, sillä vastausprosentti jäi hyvin pieneksi. Yritimme nostaa prosenttia lähettämällä useampaan kertaan kyselykaavakkeen, mutta se ei tuottanut tulosta. Saimme lopuksi kuitenkin lisää näkökulmia varhaiskasvatuksessa käymämme tiimikeskustelun avulla.

Jatkossa meitä kiinnostaisi tutkia, kuinka lastensuojelun erityistä tukea esimerkiksi vanhempien näkökulmasta toteutetaan ja mitä mieltä vanhemmat ovat perheensä saamista tuesta. Lisäksi olisi mielenkiintoista selvittää, kuinka lastensuojelun erityinen tuki edistää lasten ja nuorten arkea.

LÄHTEET

Bardy, M. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Ehkäisevän lastensuojelun tavoitteet ja periaatteet. Erityinen tuki 2009. Lastensuojelun käsikirja. Sosiaaliportin internetsivut. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/ehkaisevatyo/tavoitteet/erityinentuki/> [viitattu 10.11.2009].

Ehkäisevä työ 2010. Lastensuojelun käsikirja. Sosiaaliportin internetsivut. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/ehkaisevatyo/tavoitteet/erityinentuki/> [viitattu 25.1.2010]

Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. PS-Kustannus. Juva: WS Bookwell Oy.

Heinämäki, L. 2006. Varhaista tukea lapselle. Työvälineenä kehittämisvalikko. Helsinki: Erikoispaino Oy.

Heinämäki, L. 2004. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa. Erityispäivähoito-lapsen mahdollisuus. Stakes. Oppaita 58. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. PS-Kustannus. Juva: WS Bookwell Oy.

Heinämäki, L. 2006. Varhaista tukea lapselle. Työvälineenä kehittämisvalikko. Helsinki: Erikoispaino Oy.

Heinämäki, L. 2004. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa. Erityispäivähoito-lapsen mahdollisuus. Stakes. Oppaita 58. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. 13.–14., osin uudistettu painos. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Huhtanen, K. 2004. Varhainen puuttuminen. Erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päivähoitossa. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Huhtanen, K. 2007. Kun huoli herää. Varhainen puuttuminen koulussa. Juva: WS Bookwell Oy.

Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemassa - etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino.

Häggman-Laitila, A, Ruskomaa, L. & Euramaa, K.-I. (toim.) 2000. Varhaista tukea lapsiperheille. Kokemuksia lapsiperhe-projektin perhetyöstä. Käpylä: Käpylä Print Oy.

Högström B. & Saloranta O. 2001. Esiopetus tavoitteellisen oppimispolun alkuna. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Isoherranen, K., Rekola, L. & Nurminen, R. 2008. Enemmän yhdessä. Moniammatillinen yhteistyö. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Järvinen R., Taajamo T. & Noppari E. (toim.) 2008. Monialaiset verkostot perheitä tukemassa. Diakonia ammattikorkeakoulu. Tampere: Juvenes Print Oy.

Karppinen, K., Keltikangas-Järvinen, L., Savioja, H. & Alatupa, S. (toim.) 2007. Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma. Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta. Sitran raportteja 75. Helsinki: Edita Prima Oy.

Kontu E. & Suhonen E. 2005. Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus. Yliopistopaino: Helsinki.

Kähmi, M. & Lamberg-Mikkonen, M. 2006. Moniammatillisen yhteistyön toimivuus erityistä tukea tarvitsevan lapsen varhaiskasvatuksessa Kouvolan kaupungin päivähoi-

dossa. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala. Julkaisuja. Opin-
näytetyöt sarja C. No:38.

Lammi-Taskula, J., Karvonen, S. & Ahlström, S. (toim.) 2009. Lapsiperheiden hyvin-
vointi 2009. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopiston kirjapaino.

Lindqvist U. (toim.) 2008. Varhainen tuki- kohti hyviä käytäntöjä. Helsingin sosiaali-
viraston oppaita ja työkirjoja 2008:7. Lapsiperheiden palvelut. Perhekeskustoiminta.
Paintek Pihlajamäki Oy.

Mahkonen, S. 2008. Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita Prima Oy.

Mitä on lastensuojelu? Sosiaaliportti 1. 2009. Lastensuojelun käsikirja. Sosiaaliportin
internetsivut. Työprosessi. Saatavissa: [http://www.sosiaaliportti.fi/fi-
FI/lastensuojelunkasikirja/mita_on_lastensuojelu/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mita_on_lastensuojelu/) [viitattu 10.11.09].

Mitä tarkoittaa asiakaslähtöisyys? 2009. Väestöliitto. Saatavissa:
[http://www.vaestoliitto.fi/parisuhdetietoa_ammattilaisille/asiakastyon_lakitietoa/asiak
aslahtoisuus/](http://www.vaestoliitto.fi/parisuhdetietoa_ammattilaisille/asiakastyon_lakitietoa/asiak
aslahtoisuus/) [viitattu 10.11.2009].

Oranen, M. 2009. Sosiaaliportti 3. Lastensuojelun käsikirja. Työprosessi. Lapsen osal-
lisuus. Saatavissa: [http://www.sosiaaliportti.fi/fi-
FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/) [viitattu 10.11.2009].

Räty, T. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Prima Oy.

Saastamoinen, K. 2008. Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan.
Helsinki: Edita Prima Oy.

STM 2001. Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategiat 2010- kohti sosiaalisesti kestäväää
ja taloudellisesti elinvoimaista yhteiskuntaa. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja
3/2001. Helsinki: Libris Oy.

Taskinen, S. 2007. Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Vaajakoski: Gum-
merus Kirjapaino Oy.

Työkaluja arviointiin 2010. Ryhmähaastattelu. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Terveyden edistämisen keskus. Saatavissa:
http://www.jarjestoarviointi.fi/tukea_arviointiin/asiakasnakokulma_arvioinnissa/aloita_tasta/tiedonkeruumuotoja/haastattelu/. [viitattu: 20.10.2010].

Yhtään nuorta ei ole varaa menettää. Nuorten osallisuuden edistäminen Etelä-Suomen läänissä. Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 80/2004. Toimintaohjelma 2004 - 2007. Helsinki: Hakapaino.

Kyselykaavake

Lastensuojelun erityinen tuki Kouvolassa

Lasten hyvinvoinnin edistäminen ehkäisee tai ainakin vähentää vaikeuksien syntymistä, ja siten se on sekä inhimillisesti tärkeää että taloudellisesti erittäin kannattavaa. Keskeisiä toimia lastensuojelun kannalta ovat perheiden tukeminen taloudellisesti ja palvelujen avulla, mutta sen ohella kasvuolojen kehittäminen ja ongelmien ennaltaehkäisy ovat tarpeen kaikilla hallinnon alueilla (Taskinen Sirpa 2007; Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Vaajakoski: Gummerus.)

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 8.§ pykälän mukaan kunnan on sosiaali- ja terveydenhuolto, opetustointa sekä muita lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja järjestäessään ja niitä kehittäessään huolehdittava siitä, että näiden palvelujen avulla tuetaan vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lasten kasvatuksessa ja saadaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Kunnan on järjestettävä tarvittaessa erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia ja nuoria tukevaa toimintaa. Palveluja järjestettäessä ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin.

Pyydämme Sinua vastaamaan kysymyksiin yleisellä tasolla, koko toimesi/palveluasi puolesta.

Alleiviivaa, minkä Kouvolan kaupungin palvelun alla työskentelet: Nuorisotoimi, varhaiskasvatus, perusopetus, sosiaalipalvelut, terveyspalvelut, lapsiperhepalvelut ja ennaltaehkäisevä terveydenhuolto.

1. Millaisia erityisen tuen palveluita toimipisteessänne järjestetään lapsille/nuorille?
2. Millaista yhteistyötä teette vanhempien/huoltajien kanssa?
3. Miten otatte lasten/nuorten tarpeet ja toivomukset huomioon palveluita järjestettäessä ja kehitettäessä?
4. Millaisia haasteita voi ilmetä erityisen tuen tarpeen selville saamisessa sekä sen tarjoamisessa?
5. Mitkä ovat erityisen tuen palveluiden kehittämishaasteet?

Kiitos vastauksistanne!

Liite 2.

Kymenlaakson ammattikorkeakoulu

TUTKIMUSLUPA-ANOMUS

Sosiaaliala, Kuusankoski

02.11.2009

Kouvolan Kaupunki

Olemme Kymenlaakson ammattikorkeakoulun Sosionomi (AMK) opiskelijoita. Teemme sosiaalialan koulutusohjelmaan kuuluvaa opinnäytetyötä. Aiheenamme on lastensuojelun erityinen tuki Kouvolan seudulla, jota haluaisimme tutkia eri palvelualojen päälliköille lähetettävän kyselykaavakkeen avulla. Yhteistyökumppanina sekä hankkeistajana työllemme on Sosiaalialan osaamiskeskus Oy (SOCOM). Tutkimus olisi tarkoitus suorittaa tämän vuoden loppuun mennessä. Sitoudumme käyttämään aineistoa vain tutkimustehtävän selvittämiseen. Opinnäytetyötä ohjaavat Marita Saura ja Minna Veistilä.

Anomuksen toinen kappale jää luvanantajalle.

Yhteistyöterveisin

Annika Kosonen; annika.kosonen@student.kyamk.fi

Liisa Helén; liisa.helen@student.kyamk.fi

ANOMUKSEN KÄSITTELY

Lupa myönnetty_____

Lupa evätty_____

Peruste_____

Päiväys

Allekirjoitus